

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра менеджменту і адміністрування

Ю. О. Крихіна, О. В. Семенцова

**МІЖНАРОДНІ КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВІ ТА
ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ**

Конспект лекцій

Частина 2

Харків – 2019

Крихтіна Ю. О., Семенцова О. В. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції : Конспект лекцій. – Харків : УкрДУЗТ, 2019. – Ч. 2. – 96 с.

Конспект лекцій розкриває сутність, головні теоретичні та практичні аспекти здійснення міжнародних кредитних, розрахункових і валютних операцій на рівні держави, галузі та підприємства. Призначення розробки полягає в тому, щоб сприяти формуванню у студентів свідомої причетності до поглиблення інтеграції України у світове співтовариство через уміння здійснювати кредитно-розрахункові та валютні операції. Конспект може бути використано також під час дипломного проектування.

Конспект лекцій рекомендовано для здобувачів вищої освіти за другим (магістерським) освітнім рівнем спеціальності 073 «Менеджмент» освітньої програми «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності».

Бібліогр. : 18 назв.

Конспект лекцій розглянуто і рекомендовано до друку на засіданні кафедри менеджменту і адміністрування 11 березня 2019 р., протокол № 8.

Рецензент

проф. О. Г. Дейнека

Ю. О. Крихтіна, О. В. Семенцова

МІЖНАРОДНІ КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВІ
ТА ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ

Конспект лекцій

Частина 2

Відповідальний за випуск Крихтіна Ю. О.

Редактори Ібрагімова Н. В., Третякова К. А.

Підписано до друку 27.03.19 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк. арк. 4,5. Тираж 50. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Український державний університет
залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха, 7.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6100 від 21.03.2018 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Особливості здійснення міжнародних валютно-фінансових відносин.....	5
ТЕМА 9. Операції: валютні опціони та валютні ф'ючерси. Валютні ф'ючерси.....	5
ТЕМА 10. Фінансування і кредитування експортно-імпортних операцій.....	16
ТЕМА 11. Система валютних рахунків.....	35
ТЕМА 12. Сутність і технологія здійснення міжнародних розрахунків.....	59
ТЕМА 13. Страхування валютного ризику.....	85
Список літератури.....	95

ВСТУП

Конспект лекцій з дисципліни «Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції» складено відповідно до підготовки освітньо-професійного рівня *магістра* спеціальності 073 «Менеджмент» освітньої програми «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є сутність, головні теоретичні та практичні аспекти здійснення міжнародних кредитних, розрахункових і валютних операцій на рівні держави, галузі та підприємства.

Метою викладення навчальної дисципліни «Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції» є формування у студентів свідомої причетності до поглиблення інтеграції України у світове співтовариство через уміння здійснювати кредитно-розрахункові та валютні операції.

Завданнями навчальної дисципліни, які мають бути вирішені у процесі її викладення, є засвоєння студентами теоретичних знань і набуття практичних навичок виконання кредитно-розрахункових і валютних операцій, що здійснюються при обслуговуванні зовнішньоекономічної діяльності експортерів та імпортерів. Завданням менеджера зовнішньоекономічної діяльності є здійснення правильного вибору між існуючими формами валютних розрахунків з метою отримання коштів за найменшою ціною або отримання найвищого доходу від їхнього продажу за мінімізації валютного ризику.

Згідно з вимогами підготовки освітнього рівня *магістра* студенти повинні:

- **знати** теоретичні основи застосування кредитних методів підтримки зовнішньоекономічної діяльності підприємницьких структур; технології здійснення валютних операцій, різних форм міжнародних розрахунків; загальноприйняті міжнародні правила, що використовуються банками при обслуговуванні суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

- **вміти** здійснювати розрахунки по експортно-імпортних операціях; засвоювати етапи і принципи проведення валютних операцій та операцій з банківськими металами; технології

здійснення валютних операцій, різних форм міжнародних розрахунків; загальноприйняті міжнародні правила, що застосовуються банками при обслуговуванні суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Особливості здійснення міжнародних валютно-фінансових відносин

ТЕМА 9. Операції: валютні опціони та валютні ф'ючерси. Валютні ф'ючерси

9.1 Поняття фінансових ф'ючерсів і визначальні риси ф'ючерсних ринків

Контракт на поставку певного активу на узгоджену дату в майбутньому називають **ф'ючерсним контрактом**, якщо він відповідає певним умовам:

- усі умови контракту стандартизовані (встановлені біржею);
- сторони контракту вносять гарантійний депозит і підтримують необхідний розмір депозиту до дати виконання контракту, чим гарантується його виконання;
- виконання контракту здійснюється через розрахунково-клірингову палату біржі або розрахунково-кліринговий банк.

Днем виконання ф'ючерсного контракту називають день, у який сторони повинні виконати умови контракту. Актив, який поставлено в день виконання відповідно до ф'ючерсного контракту, називають базовим активом. Це може бути матеріальний актив: нафта, газ, електроенергія, золото, срібло, платина, зерно, олія тощо. У цьому випадку йдеться про товарні ф'ючерси. Але якщо згідно з контрактом здійснюється поставка фінансового активу, то такий ф'ючерсний контракт називають фінансовим ф'ючерсом. Різновидом фінансового ф'ючерсу є валютний ф'ючерс, тобто контракт, за яким у день виконання поставляється певна кількість іноземної валюти.

Потрібно розрізнити *сторони ф'ючерсного контракту*. Сторона, яка зобов'язана виконати поставки базового активу, називається продавцем ф'ючерсного контракту. Сторона, яка

зобов'язана перерахувати кошти проти поставки активу, називається покупцем. Вважається, що покупець ф'ючерсних контрактів займає довгу позицію, а продавець – коротку.

Довга або коротка позиції можуть бути закриті за допомогою рівнозначної за обсягом і протилежної угоди з тим же базовим активом, що називається офсетною угодою. Офсетна угода ліквідує попередню позицію, тобто зобов'язання відносно купівлі/продажу активу в день виконання. Але в цьому разі виникають курсові прибутки/збитки, які визначаються на основі цін відкриття і закриття позиції та її обсягу.

Контракти, які закінчуються поставками базового активу, називають *ф'ючерсами з поставками*. Фінансові ф'ючерси можуть не передбачати поставки фінансового активу, а тільки взаєморозрахунки сторін у день виконання контракту. У цьому разі в день виконання клірингова установа закриває всі існуючі позиції офсетними угодами за ціною, що дорівнює поточній ринковій ціні активу. Взаєморозрахунки сторін виникають у зв'язку з курсовими прибутками/збитками відносно цін відкриття позицій і поточної ринкової ціни активу в день виконання, а також обсягів позицій. Такі контракти називають *розрахунковими ф'ючерсами*.

Усі умови певного ф'ючерсного контракту (вид та обсяг активу, день поставки тощо) встановлюються біржею. Покупці і продавці контрактів погоджують тільки один параметр контракту – його ціну. Узгодження ціни здійснюється відповідно до правил торгівлі, які суттєво розрізняються на різних біржах.

Структуру ринку ф'ючерсів з погляду мотивів діяльності утворюють два типи учасників – хеджери і спекулянти.

Хеджери купують і продають ф'ючерси з метою страхування позицій на ринку базового активу, бо в процесі основного бізнесу вони виробляють або використовують базовий актив.

Спекулянти купують і продають ф'ючерси тільки з метою отримання прибутку за рахунок різниці цін купівлі і продажу.

9.2 Ф'ючерсна ціна та особливості її формування для валютного ф'ючерсу

Ф'ючерсні контракти, в основі яких є різні види базових активів, мають свої (теоретичні) особливості в ціноутворенні. Але загальним є те, що котирування ф'ючерсного контракту вище від поточної ціни базового активу називають терміном «контанго», а котирування нижче ціни базового активу – «беквардейшн».

Вартість валютних ф'ючерсів оцінюють виходячи з принципу паритету валютних курсів і відсоткових ставок. У загальному випадку формула для визначення ціни валютних ф'ючерсів (ґрунтується на концепції складних відсотків) має такий вигляд:

$$P_f = P_s \cdot \left(\frac{1 + R(t)}{1 + r(t)} \right)^{t/360}, \quad (9.1)$$

де t – кількість днів, що залишились до виконання контракту;

P_f – ціна контракту зі строком виконання t днів;

P_s – спот-курс базової валюти;

$R(t)$ – річна відсоткова ставка в національній валюті для позичок зі строком погашення t днів;

$r(t)$ – річна процентна ставка в іноземній валюті для позичок з терміном погашення t днів.

Зауважимо, що при визначенні ціни валютних ф'ючерсів у ряді країн (наприклад, у Великій Британії, Канаді) у наведеній формулі показник степеня $t/360$ потрібно замінити на $t/365$.

9.3 Біржова торгівля ф'ючерсними контрактами і система маржі

Кожна біржа, яка здійснює торгівлю ф'ючерсними контрактами, має право встановити свій порядок проведення торгів. Основними умовами, що регламентуються правилами торгів на певній біржі, є такі:

- учасники торгів; порядок оформлення заявок і здійснення операцій;

- права й обов'язки персоналу біржі та учасників торгів; регламент проведення торгів;

- визначення цін відкриття, закриття і розрахункових цін торгових сесій; облік позицій; ліквідація зобов'язань і виконання контрактів, надзвичайні ситуації;

- порядок інформаційного обміну.

Існує *три основних типи учасників біржової торгівлі*:

- **брокери** – особи, які укладають угоди за дорученнями клієнтів;

- **дилери** – особи, які укладають угоди від свого імені;

- **брокери-дилери** – особи, які укладають угоди від свого імені й за дорученням клієнтів.

Під особами ми розуміємо юридичних осіб (організації) або фізичних. На деяких біржах учасниками біржової торгівлі можуть бути тільки брокерські контори, які є власністю певної особи (тобто некорпоративні учасники). На інших, наприклад, на DTB (Deutsche Termin Börse), – тільки банки, що задовольняють певні вимоги щодо власного капіталу.

Реєстрацію операцій з ф'ючерсними контрактами і всі пов'язані з ними розрахунки виконує клірингова установа, яка може бути підрозділом біржі або окремою юридичною особою, що виконує клірингові послуги за договором з біржею та учасниками біржової торгівлі. Юридичні особи – члени клірингової установи можуть не бути учасниками біржової торгівлі, так само як і учасники біржової торгівлі можуть не бути членами клірингової установи.

Клірингом у загальному розумінні можна вважати зарахування взаємних вимог і зобов'язань. *Біржовий кліринг* – це кліринг між учасниками біржової торгівлі, що ґрунтується на обліку взаємних вимог і зобов'язань, які виникли в результаті здійснення біржових операцій. Основними функціями біржового клірингу є:

- забезпечення реєстрації операцій і їхній облік; зарахування взаємних зобов'язань і платежів;

- гарантійне забезпечення біржових операцій за рахунок маржових внесків і гарантійних фондів;

- організація грошових розрахунків і забезпечення постачання біржового товару за укладеними угодами.

Ключовими елементами ф'ючерсної угоди є:

- *ф'ючерсна ціна (futures price)* – ціна, за якою сторони погодилися здійснити угоду в майбутньому;

- *дата виконання або дата поставки (settlement date; delivery date)* – дата реалізації угоди;

- *предмет або базисний актив ф'ючерсу (the underlying)* – товар або актив, який сторони погодилися продати чи купити (валюта, акції тощо);

- *«довгий» ф'ючерс (long futures)* – ф'ючерсний контракт на купівлю («довга» позиція (long position) інвестора);

- *«короткий» ф'ючерс (short futures)* – ф'ючерсний контракт на продаж («коротка» позиція (short position) інвестора);

- *початкова маржа (initial margin)* – сума, яку повинен внести інвестор (власник ф'ючерсу) у клірингову палату біржі для забезпечення гарантії виконання зобов'язань по контракту; як правило, становить від 1 до 10 % ціни контракту;

- *базис* – різниця між поточною і ф'ючерсною ціною;

- *підтримуюча, мінімальна, або гарантійна маржа (maintenance margin)* – мінімальна сума, визначена біржою, до якої може знижуватись величина маржового рахунка;

- *варіаційна маржа (variation margin)* – сума, необхідна для повернення величини рахунку до рівня початкової маржі.

Частиною процедури клірингу є щоденна заміна кожного існуючого контракту на новий, ціна якого дорівнює розрахунковій ціні останньої торгової сесії. Результатом цього є вимога (до певної групи учасників ринку) про внесення варіаційної маржі, мета якої не допустити накопичення зобов'язань учасників ринку.

Укладення ф'ючерсних угод відбувається між покупцем і біржою, з одного боку, і біржею і продавцем – з іншого.

На контракти однієї серії або типу встановлюється єдина ціна. Обсяги одного контракту (лота) стандартизовані відповідно до специфікації, запровадженої біржею. Строки виконання угод стандартні, а строки закриття позиції – довільні. Так, більшість фінансових ф'ючерсних контрактів має дату виконання (поставки) у березні, червні, вересні або грудні. Ф'ючерсна ціна котирується на одиницю товару (активу) і змінюється протягом дня торгів і від одного дня до другого. Внаслідок цього всі позиції по відкритих ф'ючерсних контрактах у кінці кожного дня

торгів перераховуються згідно з новою ринковою ціною. Якщо ціна на товар (актив) підвищилася, на рахунок покупця негайно надходять кошти в розмірі виграшу. Та сама сума знімається з рахунка продавця. Таким чином, покупець ф'ючерсного контракту отримує прибуток у випадку зростання ціни ф'ючерсу. Якщо внаслідок несприятливої ситуації на ринку сума на рахунку покупця падає нижче рівня підтримуючої маржі, яка зазвичай становить 70 – 80 % початкової (хоча може і дорівнювати їй), покупець повинен внести готівкою варіаційну маржу, інакше ф'ючерсна позиція буде ліквідована. Якщо ж ситуація сприятлива, сума перевищення рахунка над початковою маржею може бути вилучена інвестором.

Ф'ючерсний контракт може перепродаватися покупцем, тобто переходити від одного покупця до іншого аж до вказаної в ньому дати виконання. Тому під час торгівлі ф'ючерсами важливо:

- передбачати зміну курсу валюти в майбутньому порівняно з датою її купівлі;

- постійно стежити за зміною курсу протягом усього строку дії ф'ючерсу та, вловивши небажану тенденцію, своєчасно звільнитися від контракту.

Приклад (спекулянти). Учасник А купує 500 контрактів за ф'ючерсною ціною 100 дол. США, а учасник Б продає ту саму кількість контрактів за тією самою ф'ючерсною ціною. Початкова маржа становить 8 дол. США за контракт, підтримуюча маржа – 5 дол. США. Таким чином, початкова маржа як для учасника А, так і учасника Б складає 4000 дол., підтримуюча – 2500 дол. США. Це означає, що маржовий рахунок не може впасти нижче 2500 дол. Перерахунок здійснюється щоденно. Нехай на кінець першого робочого дня ф'ючерсна ціна впаде до 98 дол., і учасник А має збитки в $2\,500 = 1000$ дол. США. Початкова ціна на його рахунку (4000 дол.) зменшиться до 3000 дол. США. Якщо наступного дня ціна впаде до 95 дол., то збитки учасника А за цей день становитимуть 1500 дол., тобто на рахунку залишиться 1500 дол., що на 1000 дол. менше, ніж підтримуюча маржа. Цю 1000 дол. США учасник А повинен негайно внести на рахунок у вигляді варіаційної маржі. Якщо б на другий торговий день ціна зросла до 102 дол., то

прибуток учасника А становив би 200 дол., і сума на його рахунку зросла б до 3200 дол. США. Подальше зростання ціни могло б призвести до виникнення можливості для учасника А забрати з рахунка суму, що перевищила б початкову маржу (4000 дол.).

Приклад (хеджери). Вважатимемо, що два учасники ринку А і Б уклали угоду на один контракт на долари США (обсяг контракту – 1000 дол.). Причому А купив цей контракт, а Б продав за ціною $C = 7,9300$ грн. Наприкінці торгової сесії склалася розрахункова ціна $P = 7,9400$ грн.

Зауважимо, що процедури встановлення розрахункової ціни можуть дуже розрізнятися. У деяких випадках це може бути ціна останньої угоди торгової сесії, інколи вона встановлюється групою експертів. Найбільш поширеною процедурою встановлення розрахункової ціни є визначення середньозваженої ціни укладених угод протягом сесії або кількох останніх хвилин сесії. Ваги цін угод визначаються обсягами відповідних угод.

Зміна рахунка варіаційної маржі покупця А становитиме $1000 * (P - C)$; зміна рахунка варіаційної маржі продавця Б дорівнюватиме $1000 * (C - P)$. Як бачимо, залежно від співвідношення ціни укладеної угоди та розрахункової ціни для одного з учасників ринку зміна маржового рахунка може набувати від'ємного значення, тобто з його рахунка відповідні кошти будуть списані, для іншого – додатне (кошти зараховуються на його рахунок). Так, у випадку, що розглядається, зміна маржового рахунка покупця А становить $1000*(7,94 - 7,93)$ грн = +10 грн, а продавця Б -10 грн. Якщо на рахунку варіаційної маржі продавця Б цих коштів нема, йому висувається вимога перерахувати їх до початку наступної торгової сесії. Якщо така вимога не буде виконана, представник клірингової установи може примусово закрити позицію учасника Б, тобто від його імені укласти офсетну угоду (угоду на купівлю одного контракту). Можливі збитки, які виникнуть у випадку, коли ціна офсетної угоди буде вищою від ціни попередньої укладеної учасником Б угоди, покриваються за рахунок початкової маржі.

Продовження прикладу (хеджери). Нехай $P = 8,0300$ грн, тоді за весь період рахунок покупця А збільшиться на 100 грн, а продавця Б – зменшиться на ту саму суму.

Тепер з'ясуємо, що відбудеться між учасниками А і Б у день виконання контракту – наступний робочий день після останньої торгової сесії. Розглянемо випадок контракту з поставками. У день виконання контракту покупець А перераховує 7930 грн в обмін на 1000 дол., що поставляються продавцем Б. Перерахована на рахунок покупця варіаційна маржа (100 грн) повертається на рахунок Б. Обом сторонам повертається також і початкова маржа.

Що відбудеться, якщо одна зі сторін не виконала умов контракту? Припустимо, що спот-курс у день виконання становить 8,04, а стороною, що не виконала умови контракту, буде учасник Б.

У цьому разі клірингова установа купує 1000 дол. за 8040 грн за ринковою ціною і перераховує ці кошти на рахунок А, отримуючи від цього учасника 7930 грн. Але для того, щоб клірингова установа не зазнала збитків, вона має отримати принаймні ще 110 грн. Джерелами додаткових коштів є 100 грн з рахунка варіаційної маржі А, які були перераховані на нього з рахунка Б та мали б повернутись до Б після виконання ним умов контракту. Залишок 10 грн буде покритий за рахунок початкової маржі, внесеної Б.

Тепер розглянемо випадок контракту без поставки. Розрахунки між сторонами відбуваються за різницею цін укладення угоди і спот-курсу в день виконання контракту. Нагадаємо, що за нашими припущеннями угода була укладена за ціною 7,93, а спот-курс становив 8,04. Оскільки А був покупцем контракту й уклав угоду за ціною нижчою від спот-курсу, то він має отримати від Б 110 грн. Але 100 грн вже були раніше перераховані на рахунок варіаційної маржі учасника А, тобто Б залишається додатково перерахувати тільки 10 грн. Якщо він цього не зробить, то необхідні кошти клірингова установа утримає з початкової маржі Б.

9.4 Суть арбітражу. Валютний арбітраж, його види

Арбітраж у початковому розумінні цього слова означає одержання швидкої вигоди на основі різниці в ціні на різних ринках. З точки зору об'єкта арбітражної операції в літературі виділяють три види арбітражу, при цьому перші два належать до валютних операцій: валютний арбітраж; відсотковий; товарний.

У своєму історичному значенні валютний арбітраж є валютною операцією, що поєднує купівлю (продаж) валюти з подальшим здійсненням контругоди з метою отримання прибутку за рахунок різниці в курсах валют на різних валютних ринках (просторовий арбітраж) або за рахунок курсових коливань протягом певного періоду (часовий арбітраж). Проте в сучасних умовах з розвитком електронних засобів зв'язку та інформації, розширенням обсягу валютних угод курсові відмінності на окремих валютних ринках стали виникати рідше, і в результаті просторовий валютний арбітраж поступився місцем часовому, хоча за деяких умов функціонування валютного ринку просторовий арбітраж активно використовується і сьогодні.

Розрізняють простий і складний валютний арбітражі.

При простому арбітражер використовує різницю курсів однієї валюти, зафіксовану на валютних ринках двох країн. Операція купівлі здійснюється арбітражером миттєво в поєднанні з продажем валюти. Передумовою для здійснення таких операцій є неспівпадання курсів на різних валютних ринках, а також неспівпадання курсів різних платіжних засобів на одному і тому самому ринку.

При складному арбітражі операції проводяться одночасно з декількома валютами на різних валютних ринках. Складнішим буде валютний арбітраж, коли в операції беруть участь кілька валют і декілька різних валютних ринків. Але й у цьому випадку арбітражер повинен завершити операцію в тій валюті, з якої він почав валютний арбітраж. Так, американський арбітражер може одночасно купити GBP на USD, RUR на GBP, EUR на RUR, USD на EUR, тобто вихідна і кінцева валюти співпадають, а перевищення останньої величини (котирування) над першою і складає основну мету цієї операції, яку називають «валютною спекуляцією». У сучасних умовах валютні курси на різних валютних ринках можуть відхилитись на величину, яка більше чи

дорівнює різниці між курсами покупця і продавця, що дозволяє практикувати конверсійний арбітраж.

Валютний арбітраж, на відміну від інших видів валютних операцій, сприяє короткостроковому вирівнюванню валютних курсів на різних валютних ринках. Так, на валютному ринку, де валюта має відносно низький курс, арбітражні операції збільшують на неї попит, у результаті цього курс валюти починає зростати. І навпаки.

Операції з відсотковим арбітражем

Відсотковий арбітраж – угода з метою отримання прибутку за рахунок різниці у відсоткових ставках по різних валютах. Використовується для регулювання валютної структури короткострокових активів і пасивів.

Розрізняють *відсотковий арбітраж з покриттям на строк* (купівля іноземної валюти за поточним курсом, відкриття депозиту по ній на якийсь строк і одночасний продаж валюти за строковим курсом на цей же строк) і *відсотковий арбітраж без покриття на строк* (відкриття строкового депозиту в іноземній валюті, купленій за поточним курсом, а після закінчення строку депозиту – продаж валюти за новим поточним курсом).

Відсотковий арбітраж з двома валютами являє собою отримання кредиту в одній валюті і її конверсію в іншу з інвестуванням отриманої виручки на період хеджування та отримання прибутку в результаті всієї операції за умови здійснення форвардного покриття для страхування від можливих відсоткових курсових змін. При проведенні цього виду операції необхідно розрахувати річний відсоток на основі спот-курсу з використанням форвардної маржі.

Простий відсоток

$$D = \frac{S \cdot r \cdot T}{360(365) \cdot 100}, \quad (9.2)$$

де S – основна сума;

r – річна відсоткова ставка;

T – період проведення операції (кількість днів).

Безбитковий форвардний курс

$$SK + \frac{SK \cdot r \cdot T}{360(365) \cdot 100} = X; \quad (9.3)$$

$$1k + \frac{1k \cdot r \cdot T}{360(365) \cdot 100} = Y, \quad (9.4)$$

де SK – спот-курс валюти позики;

$1k$ – одиниця валюти що оцінюється;

X – зміна курсу валюти позики з урахуванням відсоткової ставки;

Y – зміна курсу одиниці валюти, що оцінюється, з урахуванням відсоткової ставки. Нижня межа курсу, при якій валютно-відсотковий арбітраж дасть прибуток,

$$SK_{\min} = SK - SK \cdot \frac{r_1 - r_2}{100}, \quad (9.5)$$

де r_1, r_2 – відсоткові ставки у відповідних валютах.

9.5 Суть позитивного відсоткового арбітражу

Позитивний відсотковий арбітраж є специфічною формою арбітражних операцій. Основною метою проведення даного типу операцій є одержання відсоткового прибутку по прийнятому депозиту за рахунок зміни відсоткових ставок. Приймаючи на себе певний ризик і отримуючи в результаті прибуток, дилери можуть або покращити структуру своїх активів, або скористатися іншим джерелом коштів. Оскільки ймовірність отримання прибутку з'являється рідко, то дилер вимушений підтримати відкриті ліквідні позиції. Фактично, головне, що вимагається від дилера, – це вміння обмежувати елемент ризику та передбачити події і досягати сприятливих результатів, маніпулюючи відкритими позиціями.

Суть позитивного процентного арбітражу полягає в тому, що, розміщуючи депозит в валюті А, арбітражер не

застрахований від зміни процентної ставки у несприятливий бік (процентна ставка піднімається) після укладення угоди, тому він старається знайти способи прибуткового розміщення відкритих позицій. А отже арбітражер підшукує потрібну валюту В під достатньо низький відсоток (передбачаючи, що в найближчому майбутньому валютний курс валюти В буде стабільним), щоб покрити свої втрати по валюті А за рахунок конверсійної різниці (різниця між відсотковими ставками по різних валютах).

Використовуючи позитивний відсотковий арбітраж, арбітражер не тільки покриває свої втрати, але й у більшості випадків отримує прибуток.

На жаль, не завжди ситуація, яка складається, надає можливість для проведення цього виду відсоткового арбітражу. Для цього необхідне постійне спостереження за поведінкою відсоткових ставок по певних валютах і оцінювання ступеня впливу тенденції зміни відсоткових ставок на майбутню тенденцію зміни валютних курсів.

ТЕМА 10. Фінансування і кредитування експортно-імпортних операцій

10.1 Роль кредиту в забезпеченні зовнішньої торгівлі, його види та зв'язок з умовами платежу

Кредитування зовнішньої торгівлі – важливий елемент економічного розвитку країни, оскільки кредит разом із якістю товару та його ціною є важливим інструментом конкурентної боротьби на світовому ринку. Кредит полегшує можливість збуту товару для експортера та його придбання для імпортера. Кредиторами зовнішньоторговельних угод можуть бути банки, держава, експортери, імпортери, небанківські кредитно-фінансові організації.

Залежно від типу кредиторів кредити в зовнішньоекономічній сфері класифікуються на фірмові, банківські, брокерські, урядові, міжнародних організацій, змішані.

Однак переважно кредитування зовнішньої торгівлі здійснюється банками. Це може бути пряме або опосередковане кредитування.

Фірмовим називається кредит, який надається підприємством (фірмою) однієї країни підприємству (фірмі) іншої країни.

Є три різновиди фірмового кредиту:

- вексельний кредит (після укладення угоди експортер виставляє тратту на імпортера, який акцептує її у вказаний строк, проти товарних документів);

- кредит за відкритим рахунком (даний вид кредиту використовується при регулярних поставках товарів з періодичним погашенням заборгованості. За угодою, експортер записує на рахунок імпортера як борг вартість проданих і відвантажених товарів, а імпортер зобов'язується погасити кредит у встановлений строк);

- купівельний аванс (купівельні аванси є формою кредитування експорту й одночасно забезпеченням зобов'язань імпортера, оскільки імпортер повинен прийняти замовлений товар. Імпортери видають аванс експортерам у розмірі 10-30% від вартості поставки).

Банківські кредити. Найпростішими різновидами банківських кредитів є експортний кредит і кредит покупцю.

Експортний кредит – це кредит, що видається банком країни експортера банку країни імпортера для кредитування поставок машин, обладнання тощо. Такого типу кредити видаються у грошовій формі і носять чітко цільовий характер, оскільки позичальник зобов'язаний використати отриманий кредит винятково для закупівлі товарів у країні-кредиторі.

Однією із форм кредитування експорту банками з 1960-х років став кредит покупцю. Кредит покупцю – це кредит, що надається банком експортера безпосередньо іноземному покупцю, тобто фірмі країни-імпортера. Тим самим імпортер купує необхідні товари з оплатою рахунків постачальника за рахунок коштів кредитора з віднесенням заборгованості на покупця чи його банк. Зазвичай такі кредити пов'язуються з купівлею товарів і послуг у конкретної фірми.

Вартість банківських кредитів покупцю, як правило, фіксується на кілька років на рівні, нижчому за вартість залучених коштів на ринку позичкових капіталів, що підвищує їхню конкурентоспроможність. Строк кредиту покупцю перевищує строк кредиту постачальнику; в основному це середньо- та довгострокові кредити. Банки при цьому можуть відкривати кредитні лінії для закордонних позичальників на оплату закуплених товарів. На сьогодні банківські кредити покупцю поступово витісняють кредити постачальнику (експортеру) і фірмові кредити.

Крім названих різновидів, банки можуть кредитувати клієнтів-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в багатьох інших формах і з використанням різноманітних платіжно-кредитних інструментів (чеків, векселів, акредитивів тощо).

Брокерські кредити – проміжна форма між фірмовими кредитами та банківськими. Брокери позичають кошти у банків, виступаючи при цьому в ролі посередників. У деяких випадках брокери надають гарантії за кредитами експортерам та імпортерам.

Урядові кредити надаються урядом однієї країни уряду іншої країни за рахунок державного бюджету. Вони мають переважно довгостроковий характер (10-15 років). Такі кредити, як правило, надаються у двосторонньому порядку.

Кредити міжнародних організацій, серед яких провідне місце займають МВФ, МБРР, сприяють збалансованому зростанню міжнародної торгівлі та подоланню валютних труднощів країн-учасниць, пов'язаних з дефіцитом їхнього платіжного балансу. МВФ та МБРР надають не лише стабілізаційні кредити, а й структурні (на здійснення програм, спрямованих на структурні реформи в економіці країни).

Змішані кредити – це спільне кредитування великих проектів кількома кредитними установами – як міжнародними, так і національними. Участь у таких проектах можуть брати державні та приватні установи.

Кредитування експортно-імпортних операцій зумовлене особливостями виробництва, реалізації товарів і необхідністю одночасних великих капіталовкладень. Залежно від конкретних

умов торговельної угоди використовують і різні методи кредитування експортно-імпортних операцій.

Методи кредитування міжнародної торгівлі:

- короткострокове – овердрафт у національній валюті; овердрафт в іноземній валюті; за документарним акредитивом; аванс під інкасо; вексельні кредити;

- середньострокове – кредит у національній валюті; кредит в іноземній валюті; форфейтинг; факторинг.

- довгострокове – випуск акцій; випуск облігацій; лізинг.

За строком користування кредити поділяються:

- на короткострокові – від трьох місяців до одного року;

- середньострокові – від одного до п'яти років;

- довгострокові – понад п'ять років.

Ще однією класифікаційною ознакою кредитів може бути стадія виробництва (обігу) товару, що кредитуватиметься:

- виготовлення товару для експорту;

- складування товару у країні експортера; транспортування товару; зберігання на складі в країні імпортера; реалізація товару;

- використання товару у процесі виробництва та його амортизації.

Кредитування зовнішньоторговельних угод, як уже зазначалося, є одним із головних факторів конкуренції. Можливість кредитування дуже часто стає вирішальним фактором при наданні замовлення. При цьому слід враховувати, що інтереси експортера та імпортера протилежні: якщо імпортер намагається отримати якомога більшу відстрочку платежу та гарантію поставки товару, то експортер бажає якнайшвидшої оплати. У зв'язку з цим необхідною складовою контракту є домовленість про взаємовигідні умови платежу. Визначення умов платежу є важливим з погляду потреби у кредитуванні зовнішньоторговельної угоди, а відображення інтересів у контракті експортера чи імпортера залежить від міцності їхніх позицій на ринку.

До платіжних умов, які є визначальними при кредитуванні імпорту, відносять:

- авансовий платіж; платіж на основі акредитива (з оплатою при пред'явленні);

- інкасо (документи проти платежу); платіж після отримання товару (при посередництві з відстрочкою платежу).

Кредитування експорту є необхідним, якщо використані такі умови платежу: платіж на основі акредитива (акредитив з відстрочкою); інкасо (документи проти акцепту); відстрочка платежу.

Таким чином, визначені в контракті умови платежу тісно взаємопов'язані з методами кредитування, оскільки саме з їхнім урахуванням і визначаються необхідність і можливість кредитування.

10.2 Кредитування імпорту. Кредитування на основі векселя

У сфері міжнародної торгівлі досить поширеним інструментом розрахунків і кредитування є вексель. Його використання забезпечує оформлення кредитних відносин між учасниками зовнішньоторговельних угод (експортером та імпортером) і банками. Сутність даної операції в тому, що експортер виставляє тратту для акцепту не на імпортера, а на банк імпортера. Формально цей кредит надає експортер, але різниця між звичайним комерційним кредитом та акцептним полягає в тому, що акцептантом є банк, і це суттєво змінює взаємовідносини між сторонами. При цьому акцепт може бути обмежений частиною вексельної суми (частковий акцепт).

При акцептному кредиті для експортера втрачає значення ризик неплатежу, оскільки він має акцепт великого банку. У цьому разі ризик неплатежу (ризик непогашення кредиту) бере на себе банк, тому він наражається і на валютний ризик, і на ризик країни. Залежно від сумарного розміру ризиків установлюється розмір комісії за акцепт. Комісія сплачується одразу і не повертається, навіть якщо імпортер не скористався кредитом.

При цій операції банк імпортера не використовує своїх ресурсів для кредитування (банк оплачує тратту лише в разі неспроможності імпортера здійснити оплату зі свого боку). Акцептуючи тратту, банк лише гарантує для експортера оплату товару. Як правило, акцептні кредити відкриваються під товарні

акредитиви або під заставу товару, що імпортується. Строк акцептного кредиту встановлюється переважно до трьох місяців.

У міжнародній практиці часто використовується акцептно-рамбурсний кредит – поєднання акцепту тратти експортера банком третьої країни і переведення суми векселя імпортером банку-акцептанту. Його виникнення пов'язано з вимогами експортерів отримати тратту, акцептовану великим першокласним банком. Механізм акцептно-рамбурсної операції такий же, як і акцептної. Основна відмінність полягає в тому, що банк імпортера не сам акцептує вексель, а забезпечує для імпортера одержання акцепту великого міжнародного банку.

При цьому експортер домовляється з імпортером, що платіж за товар буде здійснений через банк шляхом акцепту останнім тратти, виставленої експортером, якщо він не впевнений у платоспроможності імпортера або зацікавлений у швидкому отриманні вирученої за продані товари валюти до настання строку векселя. При досягненні домовленості імпортер дає доручення своєму банку укласти угоду про акцепт. Банк-акцептант у свою чергу вимагає гарантії своєчасної оплати векселя і виставляє на банк експортера безвідкличний акцептний акредитив, що передбачає акцепт тратти. Отримавши про це повідомлення, експортер відвантажує товар, виписує тратту і комерційні документи, направляє їх у свій банк, який зазвичай враховує вексель. Банк експортера пересилає тратту і документи банку-акцептанту, який акцептує тратту і направляє її банку експортера, а товарні документи – банку імпортера.

Банк імпортера передає імпортеру товарні документи, а банк експортера перевраховує акцептовану тратту. Після цього вона обертається на світовому ринку позичкових капіталів, що виступає в даній операції як сукупний кредитор. До настання строку тратти імпортер рамбурсує валюту своєму банку. Банк імпортера переводить банку-акцептанту суму тратти за декілька днів до строку її оплати. При настанні строку останній тримач тратти пред'являє її до оплати в банк-акцептант, який перевіряє достовірність векселя, послідовність індосаменту, щоб переконатись, що останній тримач законний.

Умови акцептно-рамбурсного кредиту – ліміт, строк кредиту, відсоткова ставка, порядок оформлення, використання,

погашення – визначаються на основі попередньої міжбанківської домовленості.

10.3 Кредитування на основі документарного акредитива

Документарні акредитиви в міжнародній торгівлі використовуються не лише як ефективна та безпечна форма розрахунків, що здатна захистити інтереси учасників угоди, а й як інструмент короткострокового кредитування для експортера та імпортера.

Використання документарного акредитива при розрахунках з наданням середньострокового та довгострокового комерційного кредиту незначне. У таких випадках акредитив, як правило, використовується у поєднанні з іншими формами міжнародних розрахунків. При цьому він покриває лише ту частку вартості товару, яка буде оплачуватися проти пред'явлення в банк комерційних документів. «Варіанти кредитування на основі акредитива можна сформулювати виходячи з Уніфікованих правил і звичаїв для документарних акредитивів».

Акредитиви, які є засобом кредитування імпортера – акцептний акредитив; акредитив з відстрочкою; компенсацийний акредитив.

Акцептний акредитив використовується для кредитування імпортера, але в разі наступного врахування векселя він стає засобом отримання експортером негайного платежу. Акцептний акредитив передбачає, що експортер до пакета документів, передбачених в акредитиві, включає строкову тратту (строк тратти, як правило, становить від 60 до 90 днів), виставлену на акцептуючий банк. Акцептуючи тратту, банк дає зобов'язання оплатити номінальну вартість векселя при настанні строку погашення. Акцептована тратта може бути придбана акцептуючим банком або повернена пред'явнику. Враховуючи тратту, банк забезпечує бенефіціара коштами на строк акцепту, стягуючи при цьому комісію за врахування та дисконт. Розмір комісії залежить від валюти, у якій виписано вексель, суми і строку векселя.

Акредитив з відстрочкою за своїм економічним змістом подібний до акцептного акредитива. Імпортер отримує документи

раніше, ніж він здійснить платіж продавцеві. Для забезпечення інтересів експортера уповноважений банк дає йому проти виставлених документів письмову згоду здійснити платіж у визначений строк. Кредитування акредитива з відстрочкою платежу банки здійснюють лише для клієнтів з бездоганною репутацією.

Компенсаційний акредитив. Механізм здійснення компенсаційного акредитива полягає в тому, що клієнт (який є посередником чи генеральним підрядником) хоче перевести виробнику товару або субпостачальнику свою вимогу за відкритим на його користь оригіналом акредитива. У такому разі банк, що підтвердив цей оригінал, відкриває компенсаційний акредитив на користь виробника на основі оригіналу акредитива.

Функція кредитування компенсаційного акредитива полягає в тому, що, коли клієнт банку є посередником і має потребу у кредитних коштах на придбання товару для перепродажу, банк може надати кредит на основі відкритого на ім'я клієнта компенсаційного акредитива. У цьому разі компенсаційний акредитив з його платіжним зобов'язанням слугуватиме для банку забезпеченням.

Відкриття акредитива передбачає для банку, який його відкрив, надання абстрактного боргового зобов'язання. За умови, що банк не вимагає від імпортера негайної виплати суми акредитива, він кредитує відкриття акредитива імпортеру. При цьому кошти банку зазвичай не залучаються. І при надходженні документів, указаних в акредитиві, вони оплачуються переважно через поточний рахунок імпортера. До прийняття документів від експортера банк, що відкрив акредитив, бере на себе кредитний ризик. При цьому він повинен бути впевнений у тому, що зможе отримати виконані за акредитивом платежі за рахунок імпортера. Такий кредит звичайно надається під забезпечення товарів, які будуть імпортуватися на умовах акредитивної форми платежу. Ця схема отримання кредиту використовується тоді, коли імпортер є посередником.

Банк погоджується надати кредит під забезпечення товарів за таких умов:

- клієнти-позичальники мають бездоганну репутацію;
- клієнти-позичальники мають досвід роботи в торгівлі;

- товари високої якості і швидко реалізуються;
- ринкові ціни на товари стабільні;
- хороший фінансовий стан постачальника та кінцевого покупця.

Зазвичай тривалість позики під продукцію становить від 7 до 90 днів.

10.4 Пряме банківське кредитування імпортера

Окрім опосередкованого кредитування імпортерів у формі врахування виданих чи акцептованих банком векселів, кредитування на основі документарного акредитива, широкого розвитку набуло і пряме банківське кредитування імпортерів. Воно може здійснюватися як приватними банками, так і державними. Беручи до уваги значення, яке надається зовнішній торгівлі в економічній політиці країни, більшість урядів ініціювали створення банків, які б спеціалізувалися на фінансуванні експортно-імпортних операцій. В одних країнах існують сильні історичні традиції в цій сфері, в інших функціонування таких банків підпорядковане тенденціям економічного розвитку.

У Великій Британії, наприклад, не існує спеціальних організацій, які б здійснювали кредитування зовнішньої торгівлі. У цій сфері провідні позиції здавна займають торговельні банки. До групи торговельних банків сьогодні входить близько 30 кредитно-фінансових установ Лондона, які переважно спеціалізуються на зовнішньоторговельних і міжнародних операціях.

У Сполучених Штатах у 1934 році для фінансування міжнародної торгівлі було створено спеціальний Експортно-імпортний банк. У Японії в 1950 році з цією метою теж було створено Експортно-імпортний банк Японії. У 1946 році у Франції був утворений Французький банк зовнішньої торгівлі. Такі спеціалізовані банки створені й в інших країнах. Серед основних функцій цих банків можна виділити:

- довгострокове та короткострокове кредитування експортерів;
- гарантування і страхування експортних кредитів;

- довгострокове кредитування іноземних урядів і фірм.

Такі спеціалізовані банки надають кредити переважно іноземним покупцям товарів даної країни на вигідніших умовах, ніж інші організації. До важливих умов надання таких кредитів відносять гарантії урядів країн-позичальників. Звичайно такі банківські кредити більшою мірою, ніж фірмові підлягають регулюванню та контролю з боку держави. З цього погляду вони схожі з урядовими кредитами. Незважаючи на те, що ці кредити надаються банками, санкціонуються вони урядами країн і в багатьох випадках є частиною міжурядових угод. Тому умови цих кредитів, як правило, суттєво відрізняються від умов звичайних комерційних кредитів.

У 1991 році в Україні на базі відділення Зовнішекономбанку СРСР теж було створено експортно-імпортний банк – Укрексімбанк. Широке визнання міжнародними фінансовими колами професійних підходів у діяльності Укрексімбанку сприяло активному залученню іноземних кредитних ресурсів в економіку України.

Свою кредитну діяльність Укрексімбанк спрямовує:

- на забезпечення потреб економіки України в іноземних кредитних ресурсах для фінансування проектів у пріоритетних галузях народного господарства через залучення та надання резидентам іноземних кредитів під гарантії Кабінету Міністрів України;

- сприяння розвитку малого та середнього приватного підприємництва в Україні; залучення та надання іноземних кредитів у межах власної комерційної діяльності для фінансування ефективних кредитних проектів; забезпечення фінансування потреб вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за рахунок власних ресурсів.

Останнім часом великі українські комерційні банки також розширили свою діяльність у сфері валютного кредитування. Для отримання кредиту в іноземній валюті позичальник-імпортер, як правило, повинен вказати:

- мету отримання кредиту; економічне обґрунтування кредиту;

- суму і строк, на який береться кредит; назву, кількість і вартість товару;

- валюту платежу та країну придбання товару; графік поставок товару, що імпортується; джерело погашення кредиту;
- розрахунок строків використання і погашення кредиту і відсотків за ним.

У деяких випадках банк може вимагати від позичальника і додаткову інформацію щодо реквізитів торговельних партнерів, на рахунки яких буде зараховуватися сума кредиту. Використання кредитів в іноземній валюті передбачається лише за умови своєчасного потрапляння в банк копій контрактів позичальників з іноземними партнерами, попередньо узгоджених з банком. Строки укладання контрактів і періоди розрахунків за ними повинні чітко відповідати строкам використання кредиту.

При кредитуванні в іноземній валюті, окрім кредитного ризику, для банку може виникнути загроза і валютного ризику у таких випадках:

- при зниженні курсу валюти, у якій видано кредит, відносно національної валюти;
- конвертації отриманих надходжень у валюту кредиту;
- використанні забезпечення, вираженого в національній чи третій валюті.

Для забезпечення своєчасного повернення кредиту банк повинен систематично контролювати хід виконання кредитної угоди. У разі невиконання позичальником умов кредитного договору банк має право припинити подальше використання кредиту і достроково стягнути суму заборгованості.

Пряме банківське кредитування можна розглядати як вигідну форму кредитування для імпортера, тому що ці кредити дають йому можливість вибрати експортера. У свою чергу таке кредитування не позбавлене вигоди і для експортера, оскільки звільняє його від необхідності звертатися до банку з проханням урахувати чи придбати векселі.

10.5 Кредитування експорту

10.5.1 Короткострокове кредитування експортера

Завданням кредитування експорту є надання в розпорядження експортера коштів для покриття його витрат від

початку виробництва товару до отримання платежу за нього. Експортне кредитування можна розглядати як:

- попереднє кредитування експорту (на період від початку виробництва до відвантаження товару);

- поточне кредитування експорту (на період, що охоплює час транспортування й отримання платежу).

Найчастіше формою експортних короткострокових кредитних операцій є аванси під інкасо, акредитив з авансом, також використовуються врахування та акцепт векселів. Для надійних клієнтів банки можуть надавати овердрафт як у національній, так і в іноземній валюті для забезпечення можливості здійснення торговельних операцій.

Акредитив з авансом застосовують, якщо необхідно кредитувати експортера перед відвантаженням товару. В умовах акредитива має бути чітко вказано, яка частка його загальної суми становить аванс. Як правило, сума авансу не перевищує 85 % загальної суми акредитива. При використанні акредитива з авансом аванс експортеру видається під його письмове зобов'язання подати у визначений строк необхідні документи. Виплата здійснюється банком експортера, але під гарантію банку, який відкрив акредитив.

Величина авансу під інкасо залежить від оцінки фінансової надійності клієнта, якості застави (позичальник передає в заставу право власності на товари, що експортуються, банку-кредитору та вимогу на отримання оплати за документарним інкасо до зарубіжного банку) і від економічної та політичної ситуації у країні покупця. Зазвичай сума авансу становить від 75 до 90 % загальної суми інкасо. При поставках товарів на умовах інкасо можливе надання авансу під окремі інкасові партії – індивідуальний аванс чи повне авансування всіх операцій клієнта, переданих на інкасо. Коли способом інкасо є «документи проти платежу», банківське забезпечення набуває форми контролю над товарами. Якщо методом інкасо є «документи проти акцепту», то банк має лише акцептований вексель (товари отримує імпортер). Тому дуже важливо бути впевненим у бажанні та можливості імпортера виконати свої зобов'язання за акцептованими векселями й оплатити їх у визначений строк.

Аванси під інкасо є прийнятним методом кредитування експорту за умови, що банк-кредитор виконає інкасування і що векселі підлягають оплаті у країні та в національній валюті експортера та банку-кредитора. Якщо векселі підлягають оплаті в іноземній валюті та за кордоном, доцільно здійснювати врахування векселів, тобто придбання векселів, виписаних експортером на покупця, які мають бути оплачені за кордоном. Урахування векселів здійснюється перед їхнім пересиланням імпортеру з дисконтом. Банк ураховує векселі лише тоді, коли вексель має надійне забезпечення. Тому важливими елементами є фінансова надійність імпортера, сума векселя, очікувана тривалість часу до оплати. У разі відмови від платежу чи акцепту банк має право регресу до експортера. Векселі мають бути виписані у вільно конвертованій валюті. Для отримання додаткової гарантії банк може вимагати від клієнта оформлення страхування кредиту від ризику неплатежу.

Якщо експортер постійно виписує векселі, які підлягають оплаті за кордоном, банк може запропонувати відкрити для нього облікову кредитну лінію на строк до одного року. Відповідно до цієї умови банк буде зобов'язаний ураховувати всі векселі, виписані клієнтом на іноземних покупців. Таким чином, клієнт негайно отримує платіж (кредит), проте банк залишає за собою право регресу в разі неплатежу чи неакцепту імпортером.

Одним із методів короткострокового кредитування експортера є акцептні кредитні лінії. Акцептну кредитну лінію можна розглядати як угоду, відповідно до якої банк дає згоду акцептувати векселі, що виписані на нього експортером під забезпечення торговельними векселями на товари, що експортуються. Завдяки авторитету акцептуючого банку векселі одразу ж можна врахувати за низькою ставкою.

Вартість акцептованих векселів не перевищує (або дорівнює) вартості торговельних векселів. У разі відмови імпортера від платежу чи акцепту за торговельним векселем банк має право регресу до експортера. Період, протягом якого може бути використане акцептне джерело кредитування, визначається умовами угоди між банком і клієнтом. Також встановлюється ліміт, у межах якого виписуються векселі. Як правило, строк

користування акцептною кредитною лінією довший, ніж строк користування овердрафтом.

Використання акцептних кредитів у міжнародній практиці є досить поширеним. У деяких випадках акцептні джерела є значними і надаються не одним банком, а банківськими синдикатами. Серед причин широкого використання акцептних кредитів можна виділити такі: акцептний кредит можна розглядати як середньостроковий овердрафт; вартість акцептного кредиту може бути нижчою, ніж відсоткова ставка за овердрафтом чи банківським кредитом, оскільки облікова ставка акцептованих банком векселів на ринку зазвичай нижча.

Якщо експортер регулярно та на великі суми отримує векселі від іноземних партнерів, доцільніше використовувати факторинг і форфейтинг, ніж постійно звертатися до банку із проханням про врахування чи акцепт векселів.

10.6 Експортний факторинг і форфейтинг

При кредитуванні зовнішньої торгівлі експортний факторинг, як одна з альтернативних форм кредитування, останнім часом набув вагомого значення. Він використовується переважно середніми торговельними підприємствами та виробниками, які серед своїх клієнтів мають постійних покупців. Експортний факторинг, як інструмент кредитування, не є придатним для експортних операцій з тривалою відстрочкою платежу.

Факторинг, як метод кредитування експорту, являє собою продаж права щодо вимоги торговельних боргів, тобто він виступає у формі купівлі банком грошових вимог експортера до імпортера та їхньої інкасації. Експортний факторинг вигідно використовувати за умови, що експортер має проблеми з грошовими потоками та здійснює торгівлю на умовах відкритого рахунка.

Переваги використання факторингу експортерами:

- запобігання втратам за безнадійними боргами;
- зменшення витрат на утримання бухгалтерського апарату;
- усунення валютних ризиків;
- розширення кола партнерів та отримання знижок;

- економія часу;
- зменшення періоду кредитування.

Результатом використання факторингу є можливість розширення обсягу торговельних угод, використання додаткового джерела фінансування та економія управлінських видатків. Особливо вигідним для експортера є використання факторингу при торгівлі за відкритим рахунком.

Разом з позитивними моментами використання факторингу його розвитку існують деякі **негативні** моменти:

- експортери можуть надавати перевагу традиційним методам фінансування;
- може існувати думка, що використання факторингу є свідченням нестабільного фінансового стану;
- в експортерів виникає побоювання, що втручання факторингової фірми чи банку може погіршити взаємовідносини між партнерами.

Розглянемо суть факторингового кредиту, який надається банком.

Банківський міжнародний факторинг – кредит у формі купівлі банком грошових вимог експортера до імпортера та їхньої інкасації. Розвиток факторингових операцій обумовлений затримками платежів, неплатежами, а також зростаючою потребою експортерів у кредитах. До факторингового обслуговування банками клієнтів зазвичай входить:

- облік дебіторської заборгованості покупців; контролювання строків оплати поставок і повідомлення дебіторів про настання таких строків; інкасація (збір) платежів від дебіторів;
- перевірка ділової репутації діючих і нових покупців; юридичний аудит документообігу з дебіторами.

Авансуючи експортеру кошти до настання строку вимог, банк його кредитує. Розмір кредиту коливається від 70 до 90 % суми рахунка-фактури залежно від кредитоспроможності клієнта. Решта 10-30 % після вирахування відсотка за кредит та комісії за послуги зараховується на блокований рахунок клієнта. Кошти цього рахунка слугують для покриття неприйнятих банком можливих комерційних ризиків (недостатність якості товарів, їхня некомплектність, суперечки стосовно ціни тощо). Після

оплати боргу покупцем банк ліквідує блокований рахунок і повертає залишок клієнту. Для факторингових операцій характерним є право регресу вимог експортеру в разі неплатоспроможності імпортера.

При купівлі вимог банк зазвичай застосовує відкриту цесію, тобто попереджує покупця про переуступку вимог експортерів, і рідше – приховану цесію, про яку покупця не попереджають. Відсоток за факторинговий кредит вищий, ніж при класичному кредитуванні, що приносить банкам високі прибутки. Однак, незважаючи на відносно високу вартість, експортер зацікавлений у факторингу, оскільки він супроводжується інкасовими, довірчими та іншими послугами. Строк кредиту, як правило, складає до 120 днів. Угода про факторинг підвищує кредитоспроможність фірми-експортера та полегшує їй отримання банківських кредитів.

Специфіка міжнародного факторингу полягає в тому, що при роботі з експортером банк укладає угоду з банком країни імпортера та передає їй частину своїх функцій. У свою чергу він виконує роботу, пов'язану з дорученнями іноземного банку. Такий зустрічний факторинг має назву взаємного, або двофакторного. Його переваги зумовлені тим, що для кожного з банків, які обслуговують імпортерів, боргові вимоги є внутрішніми, а не зовнішніми. Це значно спрощує процедури визначення кредитоспроможності імпортера, страхування ризиків, інкасування вимог тощо.

Використання факторингу є зручним методом фінансування експортера, якщо строк кредитування від трьох до шести місяців. За необхідності фінансування з більш тривалими строками використовують форфейтинг.

Форфейтинг – кредитування експортера через придбання векселів чи інших боргових зобов'язань. Якщо факторинг застосовується для кредитування короткострокової заборгованості всередині країни та за кордоном і, як правило, через придбання всіх вимог, то форфейтування є інструментом кредитування окремих експортних вимог, зазвичай середньострокових. Спільні риси між факторингом і форфейтингом полягають у тому, що ці методи

використовуються для скорочення заборгованості в балансі в результаті продажу вимог.

Переваги застосування форфейтингу експортерами:

- не існує ризику відсоткових ставок;
- відсутність витрат на інкасування боргу;
- усунення валютних ризиків;
- відсутність політичного ризику;
- не існує ризику неплатежу;
- покращення ліквідної позиції експортера.

Серед недоліків форфейтингу прийнято виділяти два: висока вартість операції та складність знайти форфейтера. Вартість форфейтингу складається:

- з прибутку форфейтера;
- вартості наданих коштів;
- покриття комерційного ризику;
- покриття політичного ризику;
- покриття валютного ризику;
- покриття відсоткового ризику.

Серед причин, через які банки **неохоче** виступають у ролі форфейтера, можна виділити такі:

- існування у країні імпортера обмежень на здійснення платежів за кордон;
- незадоволеність кредитоспроможністю покупця;
- незадовільний стан банку, що буде здійснювати аваль.

Розглянемо суть форфейтингових операцій банків.

У банківській практиці форфейтинг – це купівля на повний строк на заздалегідь встановлених умовах векселів та інших боргових зобов'язань. При цьому банк як покупець вимог бере на себе комерційні ризики без права регресу цих документів на експортера. На відміну від традиційного обліку векселів, форфейтування застосовується:

а) при поставках машин та устаткування на великі суми (від 250 тис. дол.);

б) з тривалою відстрочкою платежу від 6 місяців до 5-7 років;

в) у випадку, що існує гарантія чи аваль першокласного банку, необхідні для переобліку векселів.

Розмір дисконту залежить від ризику неплатежу, валюти платежу, строку векселя. Форфейтинг як форма кредитування зовнішньої торгівлі дає певні переваги експортеру: дострокове отримання інвалютної виручки, покращення ліквідності; спрощення балансу за рахунок часткового звільнення від дебіторської заборгованості, страхування ризику неплатежу, фіксована тверда облікова ставка, економія на управлінні борговими вимогами.

Експортер та імпортер укладають угоду із зазначенням строку платежу, експортер виписує тратту.

Експортер звертається із заявкою у банк-форфейтер, який визначає умови операції.

Імпортер акцептує комерційний вексель та авалує його в банку своєї країни.

Векселі, авальовані банком країни імпортера, відсилаються експортеру.

Експортер індосує векселі та продає їх банку-форфейтеру.

Експортер отримує інвалютну виручку.

Банк-форфейтер індосує векселі та перепродає їх спеціалізованій форфейтинговій компанії.

Форфейтингова компанія пред'являє імпортеру вексель до оплати.

Імпортер через свій банк оплачує пред'явлений вексель у встановлений строк. Головними відмінностями форфейтингу від факторингових операцій є обслуговування зобов'язань на більш тривалий строк і матеріалізація у вигляді векселів, а також більш широка сфера покриття ризиків (неплатежу, непереказу, валютного ризику) у зв'язку з відсутністю права регресу вимог на експортера.

10.7 Експортний лізинг

Експортний лізинг відносять до альтернативних форм кредитування міжнародної торгівлі. У широкому розумінні лізинг – це кредит, що надається під основні засоби. Кількість учасників лізингової угоди залежно від економічних умов може бути різною. Здебільшого в лізинговій операції беруть участь три сторони: продавець товару (експортер), лізингоотримувач

(імпортер) і лізингодавець. Лізингодавцем може бути банк або лізингова компанія (часто лізингова компанія є дочірньою компанією банку). При укладенні угод на великі суми кількість учасників може досягати семи осіб, до яких входять брокерські і трастові фірми.

Лізинг дає змогу експортерів негайно й в повному обсязі отримати платіж, оскільки обладнання продається лізингодавцеві і експортер звільняється від усіх фінансових проблем, пов'язаних з цим товаром, за винятком зобов'язань за гарантійними строками.

Переваги використання лізингу для експортера:

- усунення можливого ризику неплатежу;
- можливість реалізації на певний час обладнання, яке не використовується;
- застосування лізингу як засобу маркетингу;
- покращення ліквідності та рентабельності;
- розширення фінансових можливостей;
- прискорення оновлення продукції.

Лізинг, як інструмент кредитування у сфері зовнішньоекономічних відносин, є особливо вигідним тоді, коли через його механізм можна отримати податкові чи митні пільги. Правовий і митні аспекти міжнародного лізингу є досить складними у зв'язку з неоднаковою інтерпретацією його в законодавстві різних країн (проте можна спостерігати тенденцію щодо уніфікації правил здійснення лізингових операцій). Слід враховувати також валютні ризики та ризики країни, які виникають при цій операції. Для того щоб послабити притаманні лізингу негативні риси, лізингові компанії (банки) створюють об'єднання з лізинговими компаніями інших країн, які володіють правовою ситуацією у своїй країні і можуть передбачити її розвиток. Ще однією можливістю здійснення міжнародного лізингу є відкриття дочірньої лізингової фірми за кордоном.

Для міжнародного лізингу характерне залучення мобільних інвестиційних товарів (машини, технологічне обладнання). До об'єктів лізингу також відносять великі виробничі об'єкти (фабрики, заводи, нафтові платформи). Зауважимо, що об'єкти лізингу можуть використовуватися не тільки в країні лізингоотримувача.

10.8 Валютно-фінансові та платіжні умови міжнародного кредиту

До головних умов міжнародного кредиту належать валюта кредиту і валюта платежу, сума, строк, умови використання і погашення, вартість, вид забезпечення, методи страхування ризиків.

Валютою міжнародного кредиту є національні грошові одиниці, євровалюти (з кінця 50-х років ХХ століття), міжнародні лічильні грошові одиниці.

Сума (ліміт) кредиту – частина позичкового капіталу, який надається в товарній чи грошовій формі позичальнику.

Строк міжнародного кредиту залежить від ряду факторів:

- а) цільового призначення кредиту;
- б) співвідношення попиту і пропозиції аналогічних кредитів;
- в) розміру контракту;
- г) національного законодавства;
- д) традиційної практики кредитування;
- е) міждержавних угод.

Залежно від умов погашення розрізняють **кредити**:

- 1) з рівномірним погашенням рівними частками протягом узгодженого строку;
- 2) нерівномірним погашенням залежно від зафіксованого в угоді принципу і графіка;
- 3) одноразовим погашенням всієї суми одразу;
- г) ануїтетні (рівні річні внески основної суми позики і відсотків).

Розрізняють **договірні і приховані елементи вартості кредиту**.

Договірні поділяються на основні (суми, які боржник безпосередньо виплачує кредитору, відсотки, витрати на оформлення застави комісії) і додаткові (суми, які виплачуються позичальником третім особам, наприклад за гарантією). Крім основних відсотків, банк знімає спеціальні одноразові комісії: комісія за переговори; комісія за управління; комісія за участь; агентська комісія; комісія за зобов'язання надати кредит.

Відсоткові ставки по міжнародних кредитах базуються на відсоткових ставках країн – провідних кредиторів (США, Японії, Німеччини).

До *прихованих* елементів вартості кредиту відносять інші витрати, пов'язані з одержанням і використанням кредиту і не згадані в угоді.

Важливою характеристикою міжнародного кредиту є його забезпечення. Забезпечення може бути фінансово-товарне і юридичне.

При визначенні валютно-фінансових умов міжнародного кредиту кредитор перш за все звертає увагу на кредитоспроможність позичальника. Тому однією з умов міжнародного кредиту є захист від кредитних, валютних та інших ризиків.

ТЕМА 11. Система валютних рахунків

11.1 Відкриття і ведення рахунків в іноземній валюті

Операції з іноземною валютою на території кожної держави здійснюються відповідно до її чинного законодавства. В Україні валютні операції регулюються Декретом Кабінету Міністрів «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» та низкою інших документів уряду і Національного банку, які визначають:

- основні принципи здійснення валютних операцій;
- види валют і валютних цінностей, які застосовуються в Україні;
- права й обов'язки резидентів і нерезидентів відносно володіння, користування та розпорядження валютами і валютними цінностями на території України;
- повноваження та функції українських органів валютного регулювання і валютного контролю.

Практично в усіх країнах світу операції з валютою здійснюються уповноваженими банками, тобто комерційними банками, які отримали ліцензії (дозволи) від своїх центральних банків на проведення операцій в іноземній валюті, включаючи

банки з участю іноземного капіталу та банки, капітал яких повністю належить іноземним учасникам.

Для здійснення міжнародних розрахунків банки відкривають валютні рахунки. **Валютний рахунок** – це рахунок, який відкривається в комерційному банку для зберігання іноземної валюти і здійснення всіх видів банківських операцій. Порядок відкриття і ведення валютних рахунків у країнах регулюється чинним законодавством держави, нормативними актами центральних банків. Операції на рахунках здійснюються на підставі розрахункових документів установлених форм.

Основними різновидами таких рахунків є:

- поточні, призначені для проведення безготівкових і готівкових розрахунків в іноземній валюті, а також для погашення заборгованості за кредитами в іноземній валюті;

- розподільні (транзитні), призначені для зарахування валютної виручки підприємства-експортера;

- депозитні – відкриваються уповноваженим банком фізичним і юридичним особам (резидентам і нерезидентам) на підставі укладеного депозитної угоди між власником рахунка та банком на визначений у договорі строк;

- кредитні – призначені для обліку кредитів, які надані шляхом оплати розрахункових документів чи шляхом перерахування кредитних коштів на поточний рахунок позичальника відповідно до умов кредитної угоди.

В Україні функціонування даних рахунків регулюється Інструкцією НБУ «Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах». При цьому за процедурою відкриття і обслуговування валютні рахунки мало чим відрізняються від гривневих рахунків, а за своєю сутністю є аналогічними. Щодо поточних і вкладних (депозитних) рахунків у вітчизняній банківській практиці нема суттєвих обмежень для фізичних осіб порівняно із суб'єктами підприємницької діяльності.

Банкам забороняється відкривати і вести анонімні (номерні) рахунки. Банки зобов'язані ідентифікувати клієнтів, які відкривають рахунки, а також осіб, уповноважених діяти від їхнього імені, у порядку, встановленому законодавством України.

Рахунок клієнту відкривається лише після його ідентифікації банком.

Підставою для ідентифікації клієнта-фізичної особи, його довіреної особи, а також особи, яка уповноважена діяти від імені клієнта-юридичної особи, є такі документи:

а) для громадян України:

- які постійно проживають в Україні, – паспорт громадянина України або тимчасове посвідчення, що підтверджує особу громадянина України, або тимчасове посвідчення громадянина України, для малолітніх і неповнолітніх осіб, яким не виповнилося 16 років, – свідоцтво про народження;

- виїжджають на постійне місце проживання за кордон, – паспорт громадянина України для виїзду за кордон з відміткою про виїзд на постійне місце проживання за кордон;

- постійно проживають за кордоном, – паспорт громадянина України для виїзду за кордон;

б) для іноземних громадян:

- які постійно проживають в Україні, – паспортний документ з відміткою про наявність дозволу на постійне проживання;

- тимчасово перебувають в Україні, – паспортний документ;

в) для осіб без громадянства:

- які постійно проживають в Україні, – посвідка на постійне проживання;

- тимчасово перебувають в Україні, – паспортний документ;

г) для біженців – посвідчення біженця.

Якщо зазначені документи не дають змоги банку визначити місце проживання або тимчасового перебування фізичної особи, то банк має право витребувати від клієнта інший документ, який містить таку інформацію.

Фізичні особи-резиденти, крім паспорта або документа, що його замінює, додатково мають пред'явити документ, виданий органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння їм ідентифікаційного номера платника податків.

Банк має право відкрити рахунок фізичній особі-резиденту без подання документа, що засвідчує присвоєння їй ідентифікаційного номера платника податків, якщо в паспорті

цієї особи зроблено відмітку про право здійснювати будь-які платежі без ідентифікаційного номера.

11.2 Операції за рахунками юридичних осіб в іноземній валюті

Поточний рахунок в іноземній валюті відкривається суб'єкту господарювання для зберігання грошей і проведення розрахунків у межах законодавства України в безготівковій і готівковій іноземній валюті, здійснення поточних операцій, визначених законодавством України, здійснення інвестицій за кордон, розрахунків за купівлю-продаж облігацій зовнішньої державної позики України, зарахування, використання і погашення кредитів (позик, фінансової допомоги) в іноземній валюті, надходження іноземних інвестицій в Україну, а також проведення операцій, передбачених генеральною ліцензією Національного банку на здійснення валютних операцій.

Якщо юридична особа не має рахунка в цьому банку, то для відкриття їй поточного рахунка потрібно подати такі документи:

- заяву про відкриття поточного рахунка. Заяву підписує керівник юридичної особи або інша уповноважена на це особа;
- копію свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи, засвідчену органом, що видав свідоцтво, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;
- копію (засвідчену) належним чином зареєстрованого установчого документа (статуту / засновницького договору / установчого акта / положення);
- копію (засвідчену) довідки про внесення юридичної особи до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України;
- копію (засвідчену) документа, що підтверджує взяття юридичної особи на облік в органі державної податкової служби;
- картку зі зразками підписів і відбитка печатки, засвідчену нотаріально або організацією, якій клієнт адміністративно підпорядкований, в установленому порядку. До картки включаються зразки підписів осіб, яким відповідно до законодавства України або установчих документів юридичної

особи надано право розпорядження рахунком і підписання розрахункових документів.

Юридичні особи, які використовують найману працю і відповідно до законодавства України є платниками страхових внесків, додатково до вищезазначеного переліку документів мають подати такі документи:

- копію (засвідчену) документа, що підтверджує реєстрацію юридичної особи у відповідному органі Пенсійного фонду України;

- копію (засвідчену) страхового свідоцтва, що підтверджує реєстрацію юридичної особи у Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, як платника страхових внесків.

Інформацію про те, що юридична особа не використовує найману працю і не є платником страхових внесків, клієнт обов'язково зазначає в заяві про відкриття поточного рахунка в рядку «Додаткова інформація».

На поточні рахунки в іноземній валюті юридичних осіб-резидентів зараховуються такі кошти:

- а) через розподільні рахунки:

- у готівковій формі у випадках, визначених нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють використання готівкової іноземної валюти на території України;

- за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунка, у порядку, встановленому законодавством України; за платіжними документами на ім'я власника рахунка, ввезеними на територію України і зареєстрованими митними органами під час в'їзду в Україну; перераховані з-за кордону нерезидентами за зовнішньоекономічними контрактами (угодами); перераховані з-за кордону нерезидентами за придбані в резидента облігації зовнішньої державної позики; перераховані з-за кордону нерезидентами як повернення позик в іноземній валюті, отриманих від резидентів, а також тих, які були розміщені резидентами на вклади (депозити) за кордоном;

- повернені з будь-яких причин нерезидентом, на користь якого були перераховані раніше;

- перераховані з-за кордону нерезидентом на рахунок резидента, який виступає посередником, для подальшого

перерахування іншим резидентам-суб'єктам господарювання, за дорученням яких на підставі договорів комісії, доручення, консигнації або агентських угод було здійснено продаж продукції, робіт, послуг;

- перераховані з рахунка резидента-посередника, яким за дорученням власника рахунка на підставі угод комісії, доручення, консигнації або агентських угод здійснюється продаж продукції, робіт, послуг нерезиденту, у сумі валютної виручки від такого продажу, яка надійшла від нерезидента;

- перераховані з рахунків постійних представництв нерезидентів в Україні, якщо в призначенні платежу коштів, що надійшли з-за кордону, зазначено, що ці кошти, за угодою (контрактом), належать цьому резиденту;

- перераховані юридичними особами-нерезидентами (у тому числі через їхні представництва в Україні) згідно з міжурядовими угодами та проектами технічної допомоги;

- перераховані як благодійний внесок юридичними особами-нерезидентами (у тому числі через їхні представництва в Україні);

- перераховані з-за кордону за видачу охоронних документів на використання об'єктів промислової власності і підтвердження їхньої чинності на території України (зараховуються на рахунок юридичних осіб-резидентів, які мають відповідні повноваження відповідно до законодавства України);

- перераховані з-за кордону за використання авторського права резидентів; перераховані з-за кордону адвокатським та іншим компаніям-резидентам за справами, які перебувають у провадженні цих компаній згідно з їхньою статутною діяльністю і ліцензією на відповідну діяльність;

- перерахована з-за кордону нерезидентами гуманітарна допомога за наявності рішення Комісії з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України про визнання цих коштів гуманітарною допомогою відповідно до законодавства України;

- перераховані як благодійний внесок юридичною особою-резидентом за наявності індивідуальної ліцензії Національного банку;

- перераховані з-за кордону нерезидентами у формі кредитів (позик, фінансової допомоги);

- інші надходження на користь резидента-власника рахунка, що не суперечать законодавству України;

- б) безпосередньо на поточні рахунки:

- куплені, обміняні уповноваженим банком України за дорученням власника рахунка за національну або іншу іноземну валюту відповідно до законодавства України;

- перераховані як кредит, позика, фінансова допомога відповідно до угоди; перераховані із власного вкладного (депозитного) рахунка в уповноваженому банку відповідно до угоди банківського вкладу; у сумі відсотків, нарахованих за залишком коштів, що надійшли на рахунок як гуманітарна допомога; перераховані з рахунка отримувача гуманітарної допомоги на рахунок набувача гуманітарної допомоги; у сумі відсотків, нарахованих за залишком коштів на власному поточному та вкладному (депозитному) рахунках; перераховані із власного поточного рахунка;

- у готівковій формі у випадках, визначених нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють використання готівкової іноземної валюти на території України;

- перераховані з рахунка для ведення спільної інвестиційної діяльності за участю нерезидента-інвестора без створення юридичної особи в разі припинення спільної діяльності.

З поточного рахунка в іноземній валюті юридичних осіб-резидентів за розпорядженням власника рахунка здійснюються такі операції:

- оплата праці працівникам-нерезидентам, які згідно з укладеними трудовими угодами (контрактами) працюють в Україні;

- виплата готівкою або дорожніми чеками у випадках, визначених нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють використання готівкової іноземної валюти на території України;

- перерахування з рахунка резидента-посередника на поточні рахунки інших резидентів-суб'єктів господарювання, за дорученням яких на підставі угод комісії, доручення, консигнації

або агентських угод було здійснено продаж нерезиденту продукції, робіт, послуг;

- перерахування на користь нерезидента за межі України за зовнішньоекономічними договорами (контрактами, угодами);

- обмін на іншу іноземну валюту відповідно до законодавства України; перерахування коштів, що надійшли як гуманітарна допомога, за кордон на рахунки юридичних осіб-нерезидентів в оплату за продукцію та послуги в межах потреб, визначених іноземним донором, і відповідно до вимог Порядку використання гуманітарної допомоги;

- перерахування з рахунка отримувача гуманітарної допомоги на поточні рахунки набувачів гуманітарної допомоги;

- перерахування за кордон на рахунок юридичної особи-нерезидента за видачу охоронних документів на використання об'єктів промислової власності і підтвердження їхньої чинності;

- перерахування за кордон на рахунок юридичної особи-нерезидента згідно з відповідними зобов'язаннями про сплату за використання творів зарубіжних авторів;

- перерахування за кордон за навчання, участь у конференціях, виставках за умови наявності відповідних документів (запрошення, рахунка-фактури тощо), що підтверджують потребу здійснення зазначених перерахувань;

- перерахування за кордон на рахунок юридичної особи-нерезидента, адвоката або нотаріуса для відшкодування витрат судовим, арбітражним, нотаріальним та іншим правоохоронним органам іноземних держав, а також витрат на державне мито за справами, що розглядаються цими органами (на підставі рішень судових органів, рахунків та інших документів, що підтверджують потребу здійснення зазначених перерахувань);

- перерахування фізичним особам коштів, які отримані адвокатськими компаніями-резидентами України з-за кордону за дорученням фізичних осіб за справами, що перебувають у провадженні цих компаній згідно з їхньою статутною діяльністю;

- перерахування на рахунок в іноземній валюті фізичним особам-резидентам за використання їхніх творів за кордоном;

- перерахування за кордон на ім'я фізичних осіб, які тимчасово перебувають за межами України в довгостроковому відрядженні або навчаються, як оплата праці (або як стипендія);

- перерахування для погашення заборгованості за отриманим кредитом в іноземній валюті;
- перерахування за межі України за умови одержання індивідуальної ліцензії Національного банку на переказ іноземної валюти за межі України з метою придбання цінних паперів українських емітентів та облігацій зовнішніх державних позик України;
- перерахування за межі України за умови одержання індивідуальної ліцензії Національного банку на здійснення інвестиції за кордон, а також на розміщення резидентами вкладів (депозитів) за кордоном;
- перерахування за кордон позики в іноземній валюті за умови одержання індивідуальної ліцензії Національного банку на переказ за межі України іноземної валюти з метою надання резидентом позики в іноземній валюті нерезиденту;
- перерахування за межі України за умови одержання індивідуальної ліцензії Національного банку відповідно до законодавства України на перерахування іноземної валюти за межі України з метою проведення окремих валютних операцій;
- перерахування на рахунок для ведення спільної інвестиційної діяльності за участю нерезидента-інвестора без створення юридичної особи, відкритий в уповноваженому банку України;
- перерахування на території України за умови одержання індивідуальної ліцензії Національного банку відповідно до законодавства України;
- продаж валюти уповноваженим банком відповідно до законодавства України; продаж на міжбанківському валютному ринку України коштів, що надійшли як гуманітарна допомога, для зарахування на поточні рахунки в гривнях набувачів гуманітарної допомоги;
- перерахування на власний вкладний (депозитний) рахунок; перерахування благодійних внесків на рахунок іншої юридичної особи-резидента за умови отримання індивідуальної ліцензії Національного банку;
- перерахування за сплату державного мита відповідно до законодавства України;
- перерахування на власний поточний рахунок;

- перерахування нерезидентам для погашення заборгованості за кредитами, позиками в іноземній валюті (у тому числі відсотки, комісійні, неустойка), повернення поворотної фінансової допомоги на підставі реєстраційних свідоцтв щодо залучення кредитів, позик в іноземній валюті, виданих Національним банком;

- інші перерахування, що не суперечать законодавству України.

11.3 Операції за рахунками фізичних осіб в іноземній валюті

Якщо фізична особа не має у банку рахунків, то відкриття поточного рахунка здійснюється в такому порядку:

- фізична особа пред'являє уповноваженому працівнику банку паспорт або документ, що його заміняє. Фізичні особи-резиденти додатково мають пред'явити документ, виданий органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння їм ідентифікаційного номера платника податків;

- уповноважений працівник банку ідентифікує фізичну особу, яка відкриває рахунок, і підтверджує здійснення ідентифікації копіюванням вищезазначених документів;

- фізична особа заповнює заяву про відкриття поточного рахунка та картку зі зразками підписів. Зразки підписів засвідчуються підписом уповноваженого працівника банку;

- між фізичною особою і банком укладається угода банківського рахунка.

Якщо фізична особа-підприємець не має рахунків у банку, то для відкриття поточного рахунка їй потрібно подати до банку такі документи:

- заяву про відкриття поточного рахунка, підписану фізичною особою-підприємцем;

- копію (засвідчену) свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця;

- копію (засвідчену) документа, що підтверджує взяття фізичної особи-підприємця на облік в органі державної податкової служби;

- копію (засвідчену) документа, що підтверджує реєстрацію фізичної особи-підприємця у відповідному органі Пенсійного фонду України;

- картку зі зразками підписів. Зразки підписів засвідчуються підписом уповноваженого працівника банку або нотаріально.

На поточні рахунки в іноземній валюті фізичних осіб-резидентів зараховуються:

- готівкова валюта, внесена/переказана власником рахунка;

- перерахована з-за кордону нерезидентами валюта за придбані в резидента-власника рахунка облигації зовнішньої державної позики України;

- валюта, перерахована з інвестиційного рахунка нерезидента-інвестора;

- валюта за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунка відповідно до законодавства України;

- валюта за іменними платіжними документами (чеками), виписаними уповноваженими банками України;

- валюта, переказана з-за кордону на ім'я власника рахунка через уповноважені банки України;

- валюта, одержана з-за кордону від юридичної особи-нерезидента як оплата праці;

- премії, призи, авторські гонорари, відшкодування заподіяної шкоди, страхове відшкодування, аліменти;

- валюта за іменними платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунка;

- валюта за платіжними документами, ввезеними з-за кордону власником рахунка і задекларованими митними органами під час в'їзду в Україну;

- валюта, перерахована власнику рахунка за дорученням юридичної особи-нерезидента через юридичну особу-резидента (посередника) на підставі укладених міжнародних угод (контрактів), якими передбачено отримання фізичними особами-резидентами гонорарів, премій, призів та інших виплат від нерезидентів України з-за кордону за використання їхніх творів, винаходів, відкриттів тощо відповідно до законодавства України;

- валюта, одержана в порядку спадкування;

- валюта, перерахована за рішенням суду;

- валюта, перерахована з власного поточного або власного вкладного (депозитного) рахунка в іноземній валюті;
- валюта, перерахована з рахунка отримувача гуманітарної допомоги на поточні рахунки набувачів гуманітарної допомоги;
- валюта, перерахована в межах України іншою фізичною особою (резидентом або нерезидентом) з власного поточного рахунка в іноземній валюті;
- валюта, куплена уповноваженим банком на міжбанківському валютному ринку України за рахунок коштів на поточному рахунку в національній валюті цієї фізичної особи з метою перерахування її за кордон відповідно до Правил здійснення переказів іноземної валюти;
- валюта, одержана власником рахунка від погашення ощадних (депозитних) сертифікатів;
- валюта, перерахована як кредит, позика, фінансова допомога відповідно до угоди;
- валюта, куплена уповноваженим банком за дорученням власника рахунка для погашення заборгованості за кредитом, позикою (у тому числі відсотки, комісійні, неустойка), повернення поворотної фінансової допомоги;
- валюта, перерахована адвокатською компанією, яка за дорученням власника рахунка представляє його інтереси за кордоном у вирішенні справ щодо спадщини, пенсії, аліментів, відшкодування заподіяної шкоди, страхового відшкодування;
- валюта від здійснення уповноваженим банком за дорученням власника рахунка операцій з обміну валюти відповідно до нормативно-правових актів Національного банку з питань торгівлі іноземною валютою та умов угоди банківського рахунка;
- валюта, перерахована власнику рахунка за виконане ним зобов'язання за боржника за договором поруки;
- валюта, перерахована з рахунка торговця цінними паперами у випадках, визначених нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють здійснення іноземних інвестицій в Україну;
- валюта, що була раніше помилково (надмірно) перерахована з цього рахунка.

З поточного рахунка в іноземній валюті за розпорядженням фізичної особи-резидента або за його дорученням проводяться такі операції:

а) в іноземній валюті:

- перерахування за межі України через кореспондентські рахунки уповноважених банків України та кореспондентські рахунки банків-нерезидентів, відкриті в уповноважених банках України, відповідно до Правил здійснення переказів іноземної валюти;

- перерахування на інвестиційний рахунок нерезидента-інвестора в Україні або на його рахунок в іноземному банку з урахуванням вимог нормативно-правових актів Національного банку, що регулюють здійснення іноземних інвестицій в Україну;

- виплата готівкою;

- виплата платіжними документами;

- перерахування в межах України на рахунок іншої фізичної особи-резидента;

- перерахування на власний поточний або власний вкладний (депозитний) рахунок іноземній валюті;

- продаж на міжбанківському валютному ринку України для подальшого зарахування на рахунок у національній валюті;

- перерахування коштів для здійснення операцій, передбачених відповідною індивідуальною ліцензією або реєстраційним свідоцтвом Національного банку;

- перерахування власником рахунка коштів за операціями з ощадними (депозитними) сертифікатами;

- купівля наперед оплачених платіжних карток міжнародних платіжних систем;

- перерахування коштів для погашення заборгованості за отриманим кредитом в іноземній валюті (у тому числі відсотки, комісійні, неустойка відповідно до законодавства України);

- перерахування власником рахунка кредиторю для виконання зобов'язань за боржника за договором поруки;

- обмін валюти за дорученням власника рахунка відповідно до нормативно-правових актів Національного банку з питань торгівлі іноземною валютою та умов угоди банківського рахунка з одночасним зарахуванням обмінної іноземної валюти на рахунок цієї фізичної особи;

- перерахування за межі України нерезиденту як відшкодування за виконане ним зобов'язання за гарантією, угоди поруки;

- повернення помилково (надмірно) отриманих коштів;

б) у грошовій одиниці України виплата готівкою (купівля іноземної валюти здійснюється за курсом уповноваженого банку, що діє на день здійснення операції).

Порядок відкриття рахунків нерезидентам-інвесторам і використання коштів за цими рахунками

Відкриття інвестиційного рахунка в національній або іноземній валюті здійснюється таким чином. Особи (особа), які (яка) відкривають рахунок, мають:

1) пред'явити паспорт або документ, що його заміняє, і документи, що підтверджують їхні повноваження. Фізичні особи-резиденти додатково пред'являють документ, виданий відповідним органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння їм ідентифікаційного номера платника податків;

2) подати документи (копії документів, засвідчені в установленому порядку) за переліком, нормативно-правовими актами НБУ.

На підставі цих документів уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію нерезидента-інвестора та осіб (особи), уповноважених від його імені розпоряджатися інвестиційним рахунком. Між банком та особою, уповноваженою нерезидентом-інвестором, укладається в письмовій формі угоди банківського рахунка.

На інвестиційний рахунок в іноземній валюті зараховуються такі кошти:

- перераховані з-за кордону для здійснення інвестицій в Україну відповідно до нормативно-правових актів Національного банку, що регулюють здійснення іноземних інвестицій в Україну;

- перераховані з іншого власного поточного (у тому числі інвестиційного) рахунка, відкритого в уповноваженому банку України;

- у сумі відсотків, нарахованих за залишками коштів на власному інвестиційному рахунку;

- доходи, прибутки та інші кошти, одержані нерезидентом-інвестором від здійснення інвестицій в Україну, у тому числі від спільної діяльності без створення юридичної особи;

- повернуті з власного вкладного (депозитного) рахунка, відкритого в уповноваженому банку України;

- раніше помилково перераховані інвестором з цього рахунка; повернені внаслідок часткового або повного припинення нерезидентом здійснення інвестицій в Україну;

- валюта, куплена уповноваженим банком України на міжбанківському валютному ринку України у випадках, визначених нормативно-правовими актами Національного банку з питань торгівлі іноземною валютою.

На інвестиційний рахунок іноземного інвестора-юридичної особи в іноземній валюті можуть зараховуватися кошти, перераховані з поточного рахунка фізичної особи-нерезидента, відкритого в уповноваженому банку України, якщо іноземна інвестиція вноситься у готівковій формі.

З інвестиційного рахунка в іноземній валюті за дорученням власника рахунка проводяться такі операції:

- здійснення інвестицій в Україну (включаючи реінвестиції) відповідно до нормативно-правових актів Національного банку, що регулюють здійснення іноземних інвестицій в Україну;

- розрахунки з митними органами у випадках, передбачених законодавством України;

- перерахування за кордон доходів, прибутків та інших коштів, отриманих від здійснення інвестицій в Україну, а також сум інвестиції в разі її припинення та коштів, повернених з вкладних (депозитних) рахунків, відкритих в уповноважених банках України;

- повернення за кордон коштів, не використаних для здійснення іноземних інвестицій в Україну. Зазначені кошти перераховуються за межі України на рахунок, з якого вони надійшли, або на інший власний рахунок нерезидента-інвестора в сумі, що не перевищує раніше отриману;

- сплата послуг уповноваженому банку, який обслуговує рахунок;

- перерахування коштів на власний інвестиційний рахунок, відкритий в уповноваженому банку України;

- перерахування коштів на власний вкладний (депозитний) рахунок, відкритий в уповноваженому банку України;

- перерахування доходів, прибутків та інших коштів, отриманих інвестором-фізичною особою від здійснення інвестицій в Україну, на власний поточний рахунок фізичної особи-нерезидента, відкритий в уповноваженому банку України;

- продаж на міжбанківському валютному ринку України з метою подальшого зарахування на інвестиційний рахунок нерезидента-інвестора в національній валюті для здійснення інвестицій в Україну;

- повернення помилково отриманих коштів.

Іноземний інвестор-юридична особа може перерахувати з цього рахунка кошти на поточний рахунок фізичної особи-нерезидента, відкритий в уповноваженому банку України, якщо іноземна інвестиція вносилася в готівковій формі.

11.4 Порядок закриття рахунків в іноземній валюті

Поточні рахунки клієнтів банків закриваються:

- на підставі заяви клієнта;

- на підставі рішення відповідного органу, на який згідно із законодавством покладено функції щодо припинення юридичної особи або припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця;

- у разі смерті власника рахунка-фізичної особи та фізичної особи-підприємця;

- на інших підставах, передбачених законодавством України або угоди між банком і клієнтом.

Банк може відмовитися від угоди банківського рахунка та закрити поточний рахунок клієнта, якщо операції за цим рахунком не здійснюються протягом трьох років підряд і на цьому рахунку нема залишку коштів.

Закриття поточного рахунка за бажанням клієнта здійснюється на підставі його заяви про закриття рахунка.

За наявності коштів на рахунку банк здійснює завершальні операції за рахунком (з виконання платіжних вимог на примусове списання (стягнення) коштів, виплати коштів готівкою, перерахування залишку коштів на підставі платіжного доручення

на інший рахунок клієнта, зазначений у заяві, тощо). Датою закриття рахунка вважається наступний після проведення останньої операції за цим рахунком день.

Якщо на рахунку власника нема залишку коштів, а заява подана в операційний час банку, то датою закриття рахунка є день отримання банком цієї заяви.

У день закриття рахунка банк зобов'язаний видати клієнту довідку про закриття рахунка.

11.5 Сутність кореспондентських відносин між комерційними банками

Кореспондентські міжбанківські відносини – це:

- різноманітні форми співробітництва між двома банками, які базуються на коректному, чесному та узгодженому виконанні взаємних доручень;

- договірні відносини між банками про здійснення платежів, розрахунків та інших послуг, що їх виконує банк за дорученням і на кошти іншого (згідно з банківським законодавством України).

Предметом кореспондентських відносин є ділові відносини між двома банками. Кореспондентські відносини актуальні в тому випадку, коли один банк з метою здійснення своїх операцій хоче користуватися послугами іншого банку.

Потреба наявності кореспондентських відносин зумовлена такими факторами: необхідність знання права і звичаїв торгівлі країн; необхідність знання особливостей іноземних ринків; ведення рахунка і розрахунків в іноземній валюті; географічна віддаленість; інший часовий пояс; знання іншого ринку.

Таким чином, кореспондентські відносини використовуються при здійсненні зовнішньоекономічних операцій з метою:

- звернутися за консультацією про торгові і правові звичаї безпосередньо до партнера у відповідній державі;

- одержати довідку про фірми-резиденти цих держав з метою консультації власних клієнтів;

- рекомендувати партнера як адресата-референта;

- рекомендувати третій особі партнера як уповноваженого з перевірки підписів посадових осіб;

- включити банк-кореспондент як посередника у проведення угод по інкасо або акредитиву та ін.

Отже, головною метою кореспондентських відносин є їхнє використання для надання послуг клієнтам банку (здійснення базисних операцій): платіжний обіг; проведення комерційних операцій; платіжний обіг без документів; документарні операції; платежі по чеках; надання гарантій.

Операції через інкасо або акредитив визначаються як документарні операції. Для розрахунків підприємств нашої країни із зарубіжними контрагентами характерні документарні операції, тобто платежі, які здійснюються на підставі документів, що підтверджують факт перевезення товару, його оцінювання, страхування і стан. До таких документів належать морські коносаменти, авіаційні та залізничні накладні, страхові поліси, рахунки-квитанції, свідоцтва про походження товару, сертифікати якості, довідки про вагу вантажу. Вказані розрахунки здійснюються у формі документарних інкасо та документарного акредитива на платній основі. Як правило, банки заздалегідь обмінюються каталогами тарифів за вказані послуги.

До операцій, які базуються на угодах з клієнтурою, належать платежі по чеках надання гарантій. Чеки оформляються банками за дорученням клієнтів (індивідуальних чи фірмових) з метою виконання зобов'язань або чек пред'являється самим клієнтом на ім'я його банку. Чеки використовуються тоді, коли між наказодавцем і бенефіціаром нема рахунка і врегулювання зобов'язань не може бути досягнуто через переказ. Як правило, банк може брати на себе різні види гарантій за дорученням клієнтів (наприклад гарантію платежу, поставки товарів, виконання зобов'язань, забезпечення) та відповідає за їхні зобов'язання.

11.6 Типи кореспондентських відносин і кореспондентські рахунки

У кореспондентських відносинах вирізняють кореспондентів А та Б. Про А-кореспондентів ідеться, коли між національним та іноземним банками існують кореспондентські рахунки як на одно-, так і двосторонній основі.

Б-кореспонденти не ведуть взаємних рахунків, хоч співробітництво між ними може бути дуже інтенсивним. На відміну від кореспондентських відносин типу А тут необхідна для виконання безпосередніх доручень третя кредитна установа, як правило, у країні, у валюті якої має бути здійснена оплата. Обмін контрольними документами та особливі домовленості між банками-кореспондентами, які називають також агентськими угодами, уможливають, незважаючи на відсутність кореспондентських рахунків, взаємне співробітництво в зовнішньоторговельних операціях.

У межах агентської угоди між банками-кореспондентами типу Б прямі доручення мають бути виконані одразу після їхнього надходження, без очікування формування відповідного покриття. Доручення виконуються через певні банки (наприклад там, де обидва партнери мають свої рахунки).

Однобічне ведення рахунка здійснюється також тоді, коли, наприклад, через велику кількість рахунків у країні іноземний кореспондент не зацікавлений відкривати нові. На практиці часто буває, що однобічне ведення рахунка переростає у двобічне, зумовлене зростанням обігу та зміцненням довіри. Таким чином, початкові кореспондентські відносини типу Б можуть перетворитися на відносини типу А. Особливо інтенсивні та довірчі відносини існують між А-кореспондентами, які не лише обмінюються необхідними контрольними документами та зразками підписів, а й домовляються про телексні ключі, впроваджують нові кредитні лінії.

На основі кореспондентських договорів здійснюють розрахунки в зовнішній торгівлі, у тому числі акредитивами, переказними векселями, іноземними грошовими переказами. У передбачені договором строки банки-кореспонденти взаємно зв'язують записи на кореспондентських рахунках.

Міжнародний кореспондентський рахунок – рахунок, на якому відображено розрахунки, здійснені банком однієї країни за дорученням і за рахунок іншої на основі кореспондентської угоди.

Кореспондентські рахунки за міжнародними розрахунками поділяють на рахунки *ностро* і рахунки *лоро*.

Міжнародний рахунок *ностро* (італ. *nostro conto* – наш рахунок) – рахунок, який банк відкриває у своєму іноземному банку-кореспонденті й на якому враховуються всі його витрати і надходження; кореспондентський рахунок, за яким здійснюються всі операції з виконання кореспондентом доручень банку.

Міжнародний рахунок *лоро* (італ. *loro conto* – їхній рахунок) – кореспондентський рахунок з міжнародних розрахунків, який відкривається у вітчизняному банку на ім'я іноземного банку-кореспондента; рахунок, який відкривається банком-кореспондентом для захисту сум, що видаються, або одержаних за дорученням свого кореспондента.

Рахунок *лоро* може бути також кореспондентським рахунком третього банку, відкритим у банку-кореспонденті даної кредитної установи. У цьому разі він називається *востро*-рахунком.

Міжнародний рахунок *востро* (італ. *vostro conto* – ваш рахунок) – рахунок закордонного банку-кореспондента, відкритий у третій кредитній установі.

11.7 Формування кореспондентських відносин

У процесі формування кореспондентських відносин між банками можна виділити кілька типових етапів.

На *першому етапі* відбувається вибір партнера. Інформація про можливого партнера за кордоном збирається через публікації міжнародних фахових журналів; міжнародну пресу; центральні банки відповідних країн; посольства України у відповідних державах, посольства інших держав в Україні; міжнародні організації; клієнтів і їхніх ділових партнерів; візити представників іноземних банків; візити іноземних банків; річні звіти банків. При виборі закордонного банку, який має функціонувати як банк-кореспондент, важливу роль відіграють

його надійність і платоспроможність. У цьому питанні може допомогти інформація незалежних міжнародних рейтингових агентств, таких як Standard and Poor's Corporation, Moody's у Нью-Йорку або ІВСА (Europe's International Rating Agency) у Лондоні.

Таким чином створюється уявлення про банки тієї чи іншої держави. У процесі вибору банку-кореспондента керуються такими критеріями:

- мережа філій цього банку всередині країни, що дозволяє швидко і дешево здійснювати розрахунки, користуючись потенціалами банку-кореспондента в усіх частинах його держави;

- його представництва в інших важливих центрах міжнародної торгівлі за кордоном, що дають можливість заощадити час при створенні кореспондентських банківських відносин у разі, якщо обсяг зовнішньої торгівлі невисокий, а також рефінансувати свої операції у валюті третьої держави;

- кількість банків-кореспондентів обраного банку; спектр послуг, які банк-кореспондент може запропонувати; професіоналізм персоналу; творчий потенціал у пошуку рішень; надійність;

- швидкість реакції у спільній діяльності; аналіз цін на різноманітні банківські послуги.

Однак слід пам'ятати, що деякі банки не пропонують визначеного пакета послуг. Це необов'язково свідчить про те, що рівень послуг банку не відповідає вищим стандартам. Обмежене коло послуг пояснюється тим, що в тій або іншій галузі банк пропонує особливий пакет і не приділяє такої уваги іншим послугам. Інакше кажучи, він спеціалізується на певних сферах комерційної діяльності.

На *другому етапі* до обраного банку надсилається лист із пропозицією встановити кореспондентські відносини. До листа додаються звіт про діяльність, статут і копія ліцензії Національного банку на проведення банківських операцій.

На *третьому етапі* між банками підписується кореспондентська угода про встановлення кореспондентських відносин і відкриття кореспондентських рахунків лоро та ностро, у якій фіксується строк дії договору, розмір комісійних зборів,

порядок відкриття і режим функціонування кореспондентських рахунків (субрахунків) та інші зобов'язання сторін.

Характерною рисою є те, що угоди про кореспондентські відносини укладаються на тривалі строки, тому кількість банків-кореспондентів має відповідати обсягам комерційної діяльності банку. У протилежному випадку існуватимуть невиправдані витрати на обслуговування даних рахунків, а також занадто високий рівень валютного ризику.

На *четвертому етапі* відкривається кореспондентський рахунок.

Найчастіше встановлення кореспондентських відносин супроводжується взаємним відкриттям рахунків. Проте це не є правилом. Заяву про відкриття рахунка можна зробити в усній формі, висловивши її під час переговорів банку або по телефону. Однак банку, що відкриває рахунок, варто надати після цього підтвердження в письмовій формі.

На *п'ятому етапі* відбувається обмін контрольними документами.

Контрольні документи – документи, надані банками один одному з метою запобігти можливості втрат у результаті зловживання їхнім ім'ям:

- річний звіт/баланс;
- список підписів уповноважених осіб;
- угода щодо використання кодового ключа, кодів SWIFT (кодів, що гарантують істинність);
- список банків-кореспондентів в інших країнах; за наявності, копія ліцензії центрального банку або принаймні довідка про те, що вона надана, із зазначенням її номера (залежно від законодавства даної держави).

Рекомендований додатковий перелік документів: список філій усередині країни з їхніми адресами; ієрархічна таблиця, заповнена іменами посадових осіб банку, що рекомендовані для переговорів з окремих питань; додаткові інформаційні публікації про банк по загальних питаннях.

На *шостому етапі* банки-кореспонденти мають дійти згоди про те, чиї контрольні ключі використовуватимуться при кодуванні важливих повідомлень у майбутньому. При цьому прийнято надсилати письмове підтвердження цілісності

отриманих документів, що містять контрольні ключі. З метою нерозголошення даної надзвичайно важливої інформації банк повинен довіряти свої перевірочні коди тільки працівникам, які заслуговують особливої довіри.

11.8 Система СВІФТ

У 1973 році у Брюсселі було створено акціонерне товариство – Всесвітню міжбанківську фінансову телекомунікаційну мережу (SWIFT – Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications). Офіційно вона почала працювати з 1977 року.

Головна мета SWIFT – швидкісна передача банківської і фінансової інформації на базі засобів обчислювальної техніки. Спочатку мережа SWIFT охоплювала понад 500 банків із 15 країн світу. У 1993 році її послугами користувалися вже 3700 банків і фінансових установ із 92-х країн. Кількість користувачів системи з року в рік зростає. У 1990-х роках банки України також стали користувачами системи SWIFT. Щоденно через цю систему проходить декілька мільйонів повідомлень. Інформація передається цілодобово.

Мережа SWIFT складається з двох поєднаних один з одним центрів управління в Амстердамі і Калпепері (США) з численними системами комп'ютерів для управління мережею і передачі даних. З цими центрами управління поєднані національні концентратори в окремих країнах-учасниках. Деякі кредитні установи поєднуються з центрами управління через підключені мережі або через свої центральні інституції з національними концентраторами.

Головними сферами діяльності системи SWIFT є:

- платежі – системи для виконання банківських інструкцій, інструкцій клієнта, повідомлень, заяв, клірингу і розрахунків;
- цінні папери – системи для підтримки торговельних підтверджень, клірингу, розрахунків і процедури зберігання. SWIFT надає мережеві послуги для CREST (система розрахунків за цінними паперами у Великій Британії) і CGO (клірингова палата і депозитарій у Великій Британії);
- іноземна валюта і грошові ринки – системи для підтримки повідомлень підтвердження, відповідностей, дво- і багатосторонніх відносин. SWIFT забезпечує засоби відповідностей і повідомлень

для ЕСНО (Клірингова палата іноземної валюти міжбанківського ринку в Лондоні).

Передача та обробка інформації через SWIFT здійснюється протягом 20 с. Основне досягнення SWIFT – це створення і використання стандартів банківської документації, яку визнано Міжнародною організацією інформації (ISO). Уніфікація банківських документів дала змогу уникнути багатьох помилок при здійсненні міжнародних міжбанківських розрахунків. Переваги стандартів системи міжбанківської комунікації стали настільки очевидними, що аналогічні системи почали також застосовувати на національному рівні (англійська CHAPS, французька SAGITTAIRE, американська CHIPS, швейцарська SIK, українська СЕП та ін.).

Передумовою успішного функціонування системи SWIFT була стандартизація форматів повідомлень та адрес, тобто розроблення і фіксація єдиної «мови банків». Цей процес почався у 70-ті роки ХХ століття. Через SWIFT комп'ютери передають стандартну банківську і фінансову інформацію, що поділяється на сім категорій повідомлень, до яких входить понад 70 типів. Кожний тип зорієнтований на максимально повне і точне відображення вимог до подачі та передачі даних, які можуть виникнути в діяльності банків і фінансових установ. Текст повідомлення складається з полів, частина яких є обов'язковою. Деяких полів може не бути, але всі вони заздалегідь пронумеровані. Обов'язкові поля містять інформацію, необхідну для правильної обробки повідомлення. Додаткова інформація в разі необхідності розташовується на опціональних полях (необов'язкових). Повідомлення звичайно передаються від одного учасника SWIFT іншому, але, крім того, застосовуються ще системні повідомлення, які забезпечують взаємодію між користувачем і комунікаційною системою. Системні повідомлення використовуються для запиту відповідної інформації та отримання спеціальних звітів, пошуку повідомлень у базі даних, навчальних і тренувальних цілей.

Кожне повідомлення складається з чотирьох частин: заголовка, тексту, посвідчення, закінчення. Заголовок має восьми- або одинадцятизначну адресу одержувача – банку або фінансової установи, код відправника, поточний п'ятизначний номер, а

також тризначний код повідомлення з двозначним кодом-пріоритетом. Вид повідомлення визначається тризначним цифровим кодом. Його перша цифра відповідає категорії операцій. Так, переказ за дорученням клієнта позначається як 100, переказ за рахунок коштів банку – 200, переказ банку за рахунок третього банку – 202, підтвердження валютної угоди – 300. Для кодування повідомлень за документарним інкасо використовується категорія 4, для операцій з цінними паперами – 5, для акредитивних операцій – 7, для спеціальних повідомлень типу дебет-кредит-авізо і виписок за рахунками – категорія 9. Залежно від типу повідомлення відповідні поля заповнюються обов'язково, інші – за вибором, а деякі з них не повинні зовсім заповнюватись у тих або інших повідомленнях.

Для позначення валют використовується тризначний літерний код, установлений ISO. Дві перші літери визначають країну, а остання – валюту відповідної країни. Так, для позначення гривні України використовується код UAH. Усі повідомлення шифруються автоматично з уведенням до комунікаційної мережі, що забезпечує секретність інформації.

Ідентифікація банків здійснюється через посередництво BIC-кодів (Bank Identifier Codes), які є універсальною стандартною формою ідентифікації в телекомунікаційних повідомленнях і базуються на методиці, запропонованій SWIFT своїм банкам-учасникам. BIC-код надається і банкам, які не вступили до SWIFT і не працюють у його мережі, але бажають отримати код. Коди регулярно публікуються в довіднику кодів ідентифікації банків, який постійно оновлюється.

Якісне обслуговування з використанням системи стандартів означає збереження, приватність, точність, контрольованість і стабільність.

ТЕМА 12. Сутність і технологія здійснення міжнародних розрахунків

12.1 Особливості використання в міжнародній сфері основних форм розрахунків

Міжнародні розрахунки – це операції, пов’язані з платежами за грошовими вимогами та зобов’язаннями, що виникають у зв’язку з економічними, політичними та культурними відносинами між економічними суб’єктами різних країн.

Практика визначення валютно-фінансових умов зовнішньоторговельних контрактів показала, що при проведенні торговельних операцій важливим є правильний вибір форми розрахунків, оскільки він дає змогу контрагентам зменшувати витрати і ризики невиконання протилежною стороною своїх зобов’язань за контрактом.

Форми міжнародних розрахунків – це врегульовані законодавством країн-учасниць способи виконання грошових зобов’язань за зовнішньоторговельними контрактами. При цьому порядок здійснення міжнародних розрахунків також регулюється міжнародними документами, які розробляються спеціально створеними організаціями – Міжнародною торговельною палатою, Комісією з права міжнародної торгівлі ООН тощо.

Форми міжнародних розрахунків умовно поділяються на документарні (акредитиви, інкасо) і недокументарні (платіж на відкритий рахунок, авансові платежі, банківський переказ, векселі та чеки).

Міжнародні розрахунки являють собою цілком самостійну систему, яка пов’язана з рухом між країнами товарно-матеріальних цінностей і грошей і має певні особливості. По-перше, міжнародні розрахунки, на відміну від внутрішніх, регулюються не тільки національними нормативними і законодавчими актами, а ще й міжнародними нормами, банківськими правилами і звичаями. По-друге, міжнародні розрахунки здійснюються в різних валютах. Тому, з одного боку, на їхню ефективність впливає динаміка валютних курсів. З іншого боку, нормальне функціонування міжнародних товарно-грошових відносин досягається лише за умови вільного обміну національної валюти на валюту інших країн, безперешкодного руху коштів. Третя особливість міжнародних розрахунків полягає в тому, що в країнах з частково конвертованою валютою держава використовує відповідні валютні обмеження, які безпосередньо впливають на валютні розрахунки.

При цьому можливі різні **форми валютних обмежень** залежно від їхнього внутрішнього змісту і структури:

- блокування виручки експортерів від продажу товарів у даній країні, обмеження їхніх можливостей розпоряджатися цими коштами;

- обов'язковий продаж валютної виручки експортерів повністю або частково центральному і/або уповноваженим банкам;

- обмежений продаж іноземної валюти імпортерам (лише за наявності дозволу різних установ);

- заборона оплати імпорту деяких товарів іноземною валютою; регулювання строків платежів за експортом та імпортом;

- численність валютних курсів – різні курсові співвідношення валют за різними видами операцій, товарними групами і регіонами.

Валютні та інші обмеження, які можуть певною мірою перешкоджати здійсненню зовнішніх операцій, примушують торговельні фірми у всьому світі ретельно вивчати питання експортно-імпортного ліцензування, валютного контролю, податкового законодавства; вимоги з екології й охорони праці; юридичні вимоги до товарів (послуг), їхнього упакування та маркування, особливостей тарифів і квот; торговельне ембарго; антидемпінгове законодавство; наявність конвертованої валюти і стабільність місцевої валюти в країні потенційного партнера. З цією метою торговельні фірми можуть навіть призначати місцевих агентів для збору необхідної інформації в країнах потенційного покупця (продавця), проведення маркетингових досліджень.

У розрахунках між країнами з розвинутою ринковою економікою переважають недокументарні форми розрахунків. Документарні поширені в розрахунках з країнами третього світу, а також з деякими країнами Східної Європи. Це пов'язано з тим, що документарні форми дають можливість значно зменшити ризик неплатежу або непостачання товару.

Документарні форми розрахунків широко використовуються в українській зовнішньоторговельній практиці. Зокрема документарні акредитиви за імпортними

операціями використовуються в розрахунках з партнерами з Західної Європи, Північної Америки, Японії, тобто з розвинутими країнами, які враховують підвищений ризик країни, України, і недостатню платоспроможність вітчизняних імпортерів.

При експортних операціях українські підприємства і банки використовують акредитиви в розрахунках з країнами третього світу, платоспроможність яких оцінюється низько. Водночас багато українських підприємств успішно використовують недокументарні форми розрахунків.

Кожна форма розрахунків містить певну частку ризику для експортера або імпортера і залежить від багатьох факторів: виду товару, ступеня взаємної довіри контрагентів, наявності кредитної угоди, платоспроможності зовнішньоторговельних партнерів, рівня попиту і пропозиції на даний товар, надійності залучених банків. Тому кожний контрагент намагається наполягати на тій формі розрахунків, за якої він мав би найменший ризик.

12.2 Недокументарні форми розрахунків. Авансові платежі

У міжнародній практиці розрахунків авансові платежі є найбільш вигідною формою для експортера.

Аванс – це грошова сума або майнова цінність, яка передається покупцем продавцеві до відвантаження товару в рахунок виконання зобов'язань за контрактом. Отже, аванс може бути в грошовій і товарній формах. Товарна форма авансу передбачає передачу імпортером експортеру сировинних матеріалів або комплектуючих, необхідних для виготовлення замовленого обладнання.

Грошова форма авансу передбачає сплату покупцем узгодженої за контрактом суми рахунка належних за договором платежів до відвантаження товару (надання послуги), а іноді навіть до початку виконання контракту.

У світовій практиці розрахунків авансові платежі використовуються:

- якщо продавець не впевнений у платоспроможності покупця;

- економічна і політична ситуація в країні покупця нестабільна;

- при поставці дорогого обладнання (кораблів, літаків), яке виготовлено за індивідуальним замовленням;

- при поставках рідкісних дефіцитних товарів, а також товарів стратегічного призначення (ядерного палива, зброї тощо);

- у разі досить тривалих строків дії контракту.

Від авансу необхідно відрізнити *завдаток і відступні*.

Завдаток, як і аванс, видається в рахунок суми, яка вказана в угоді. У разі невиконання умов угоди контрагентом, що дав завдаток, він втрачає повну суму завдатку. Якщо ж невиконання зобов'язань за контрактом виявиться з боку сторони, що отримала завдаток, то ця сторона, як правило, зобов'язана повернути його в більшому розмірі (часто подвійному). Таким чином, завдаток не звільняє сторону, яка не виконала договір, від відшкодування збитків іншій стороні.

Відступні являють собою обумовлену в договорі суму, сплативши яку контрагент звільняється від взятих на себе зобов'язань за контрактом без відшкодування додаткових збитків іншій стороні. Таким чином, якщо аванс і завдаток спонукають контрагентів до своєчасного виконання договору, то відступні, навпаки, при відповідних обставинах можуть послабити стимули до виконання контракту.

Світова практика свідчить, що авансові платежі, як правило, становлять 10-30 % суми контракту. При цьому частина контракту, що авансується, залежить від призначення авансу. Так, якщо видається завдаток у рахунок суми, що вказана в угоді, то він дорівнює зазвичай 10-15 % суми контракту. Аванс імпортера на виконання спеціального замовлення або поповнення обігового капіталу експортера досягає 30-50 % суми контракту. Водночас аванс як форма розрахунків за контрактами з довгостроковим партнером або на основі міждержавних угод може досягати 100 % суми контракту. Іноді в контракті передбачається сплата авансу кількома внесками: наприклад, 10-20 % вартості замовлення – при підписанні контракту і 15 % –

після подачі технічної документації. Цей метод має назву поетапних платежів.

12.3 Платіж на відкритий рахунок

Використання цієї форми передбачає ведення партнерами один для одного відкритих рахунків, на яких обліковуються суми поточної заборгованості. Після відвантаження товару і відправлення документів на адресу імпортера експортер заносить суму вартості вантажу на дебет відкритого на покупця рахунка. Імпортер здійснює такий самий запис у кредит рахунка експортера. Після оплати товару експортер та імпортер роблять компенсуючі проведення. Таким чином, ця форма розрахунків передбачає здійснення контрагентами значного обсягу роботи з обліку продажу.

Другою особливістю цієї форми розрахунків є те, що товаророзпорядні документи надходять до імпортера прямо, минаючи банк, у зв'язку з чим весь контроль за своєчасністю платежів покладається на учасників угоди, передусім експортера. Ще одна особливість полягає в тому, що рух товарів випереджає рух валютних коштів.

Порядок погашення заборгованості за відкритим рахунком залежить від угоди між контрагентами. При регулярних поставках сторони можуть домовитись, що розрахунки між ними здійснюватимуться не за кожною окремою партією товару, а у відповідні строки – зазвичай у кінці місяця або кварталу. Якщо поставки товарів взаємні, то можливе зарахування вимог на безвалютній основі. Платіж на відкритий рахунок – найбільш ризикова для експортера форма розрахунків, оскільки в нього нема гарантій, що покупець погасить свою заборгованість в обумовлений строк. Після того, як всі права на товар перейшли до покупця разом з товаророзпорядними документами, постачальнику залишається тільки покладатися на платоспроможність і розрахункову дисципліну покупця. Таким чином, ризик несплати імпортером товару при односторонньому використанні відкритого рахунка аналогічний ризику непостачання або недопостачання товару експортером при авансових платежах.

Розрахунки за допомогою відкритого рахунка доцільно використовувати в разі, якщо:

- між покупцем і продавцем існують надійні, стійкі і довгострокові ділові відносини;

- торгівля між країнами відносно вільна від державних обмежень і міжнародного регламентування.

Платежі у формі відкритого рахунка займають значне місце в торгівлі багатьох країн світу, особливо Західної Європи.

12.4 Банківський переказ

Форми міжнародних розрахунків розрізняються за розміром участі комерційних банків у їхньому проведенні: мінімальна участь банків спостерігається при банківському переказі (виконання платіжного доручення клієнта), більш значна – при інкасо (контроль за наданням, переказом товаророзпорядних документів і видача їх платнику відповідно до інструкцій довірителя) і максимальна – при акредитиві (надання бенефіціару платіжного зобов'язання, яке реалізується при виконанні останнім основних умов, містяться в акредитиві). Відповідно зростає забезпечення платежу для експортера: мінімально при банківському переказі за фактично поставлений товар, максимальна – при акредитиві, який за своєю сутністю є грошовою гарантією оплати відвантаженого товару банком, що відкрив акредитив.

Як і інші форми міжнародних розрахунків, банківські перекази здійснюються у безготівковій формі, тобто через посередництво платіжного доручення, яке адресує один банк іншому. При цьому комерційні та товаророзпорядні документи (рахунки, транспортні та інші документи) направляються від експортера імпортеру безпосередньо, минаючи банки. Банк виконує тільки платіжне доручення іноземних банків або оплачує відповідно до умов кореспондентських відносин виставлені на нього банківські чеки за грошовими зобов'язаннями іноземних імпортерів, а також виставляє платіжні доручення і банківські чеки на іноземні банки за грошовими зобов'язаннями вітчизняних імпортерів.

Банківський переказ являє собою просте доручення комерційного банку своєму банку-кореспонденту сплатити відповідну суму грошей на прохання і за рахунок переказника іноземному отримувачу (бенефіціару) із зазначенням способу відшкодування банку-платнику сплаченої ним суми.

12.5 Розрахунки з використанням чеків, пластикових карток, векселів

У розрахунках як торговельного, так і неторговельного характеру широко використовуються чеки, векселі та пластикові картки. Векселі та чеки застосовуються як самостійні засоби платежу, так і в поєднанні з іншими формами міжнародних розрахунків.

Чек – вказівка, яку боржник дає своєму банку на виплату третій особі зі свого рахунка певної суми.

Виписувати чек боржник має право тільки тоді, коли в нього є в банку відповідні активи або надана кредитна лінія. Таким чином, банк боржника може відмовитись сплачувати кредиторів чек, якщо боржник не має відповідного забезпечення свого рахунка. Виняток становлять тільки підтверджені бланкові чеки та належним чином оформлені єврочеки.

Кредитна картка дає її власникові змогу платити за товари та послуги шляхом подачі картки та підписання виправданого документа.

Установа, що видає кредитну картку, утримує з власника картки річний збір і одержує, як правило, від підприємства, де власник картки «оплачує» своєю карткою, прибуток з обігу. Установа, що видала кредитну картку, потім проводить розрахунок з власником і списує відповідну суму з його рахунка.

У системі міжнародних розрахунків одним з основних інструментів є вексель. У міжнародних розрахунках частіше використовуються переказні векселі, ніж прості, хоча жодних регламентацій щодо застосування того чи іншого виду векселя нема.

Векселі виписуються в одному примірнику, проте можливе існування випадків, коли експортер відсилає тратту разом з товарними документами, що звичайно виготовляються у двох-

трьох примірниках. У такому разі вексель також виписується в кількох примірниках.

Строк платежу за переказним векселем вказується у вигляді певної дати, періоду від дати векселя або періоду після пред'явлення векселя, проте виставлення переказного векселя зі строком погашення, який визначається як «період після пред'явлення», не рекомендується, оскільки така умова дає можливість для покупця відстрочувати платіж і в такий спосіб штучно продовжувати строк користування кредитом, наданим експортером. Строк платежу в кожному конкретному випадку повинен визначатися умовами угоди між експортером та імпортером. Переказний вексель, у якому не вказано строк платежу, підлягає оплаті за пред'явленням.

Використання векселів може бути передбачено, а в деяких випадках і визначатися як обов'язкова умова при застосуванні акредитивної та інкасової форм розрахунків.

Вексель може бути виписаний у будь-якій валюті, проте переважно він виписується у валюті країни платежу. Разом з цим вексельні закони містять спеціальні пункти відносно оплати векселя, сума якого виражена в іноземній валюті (іноземній валюті для місця оплати векселя).

Відповідно до Женевської конвенції, якщо вексель виписаний у валюті, яка не має обігу в місці платежу, то сума векселя може бути сплачена в місцевій валюті за курсом на день настання строку платежу. Однак може бути ситуація, коли держатель векселя обумовлює, що сума оплати обчислюватиметься за курсом, позначеним у векселі.

12.6 Документарні форми розрахунків. Документарний акредитив

Документарний акредитив – це угода, за якою банк зобов'язується на прохання клієнта здійснити оплату документів третій особі (бенефіціару), на користь якої відкрито акредитив.

Специфічність акредитивної форми розрахунків обумовлена цілою низкою умов і вимог, які мають бути виконані торговельними партнерами, а також банками. Комерційні банки з простого переказника коштів, якими вони є при використанні

відкритого рахунка та авансових платежів, перетворюються в зацікавлених учасників розрахункової операції разом із зовнішньоторговельними контрагентами.

До 80 % платежів у світовій торгівлі здійснюється за допомогою акредитива. Це пов'язано з тим, що з усіх форм міжнародних розрахунків документарний акредитив є найменш ризикованим і найбільш дієвим інструментом забезпечення платежів. У ділових зв'язках з партнерами з тих країн, де держави контролюють зовнішню торгівлю, застосування акредитива у багатьох випадках є необхідною умовою для здійснення експортно-імпортних операцій.

Розрахунки у формі документарного акредитива більш характерні для угод, які передбачають платіж проти надання експортером документів (готівковий платіж) або надання покупцю короткострокового (до одного року) комерційного кредиту. Використання акредитива для оплати товару на умовах довгострокового кредитування в практиці міжнародних розрахунків трапляється дуже рідко. Якщо кредит надається покупцю на тривалий строк, акредитив використовується у поєднанні з іншими формами розрахунків і покриває ту частину вартості товару, що оплачується проти подання банку комерційних документів.

При розрахунках за комерційним кредитом також можуть відкриватися акредитиви для акцепту й оплати строкових тратт (переказних векселів) бенефіціара (експортера), виставлених на банк, що виконує акредитив, або на імпортера. У цьому разі виконуючий банк здійснює акцепт (акцепт і оплату) тратт. За допомогою акцепту банк дає згоду на виконання своїх зобов'язань за акредитивом. Надалі сторони вступають у правові відносини, які регулюються нормами вексельного права.

Стосовно взаємозв'язків між угодами купівлі-продажу та акредитивами, то слід зазначити, що акредитив являє собою угоду, відокремлену від угоди купівлі-продажу (контракту) або іншої угоди, на якому він може базуватися, і банки ніяким чином не зобов'язані займатися такими угодами, навіть якщо в акредитиві є на них посилання. Бенефіціар за акредитивом у жодному разі не може скористатися на свою користь договірними відносинами, що існують між банками або між стороною, яка

дала наказ відкрити акредитив, і банком-емітентом. Під час операцій з акредитивом зацікавлені сторони мають справу тільки з документами, а не з товарами, послугами і/або іншими видами виконання зобов'язань, до яких можуть належати документи. Акредитиви виставляються банками на підставі доручення або заяви клієнта (імпортера), які фактично повторюють усі умови розділу контракту, що стосується платежів.

Фази акредитива

Процес узгодження умов надання акредитива і строків його виконання має три фази. На **першій фазі** розглядається пропозиція щодо умов поставки товару. Експортер надає потенційному покупцеві свою пропозицію і під час переговорів з покупцем обговорює умови акредитива.

Друга фаза пов'язана з підписанням умов поставки товару та його оплати. Імпортер дає експортеру замовлення на поставку товару, відповідно підписавши договір з купівлі-продажу (контракт). Водночас він дає своєму банку доручення на відкриття акредитива.

Третя фаза є завершальною – товар постачається і виконуються умови акредитива. Експортер відвантажує замовлений товар і надає банку документи на оплату.

У розрахунках за документарним акредитивом беруть участь такі сторони:

- **акредитиводавець** (той, хто дає доручення на відкриття акредитива) – покупець-імпортер;

- **акредитивний банк – банк-емітент** (банк покупця-імпортера); **авізуючий банк – банк**, якому доручається повідомити експортера про відкриття на його користь акредитива і передати його текст; **бенефіціар за акредитивом – продавець-експортер**.

Після укладання контракту експортер готує товар до відвантаження, про що повідомляє імпортера. Отримавши таке повідомлення, покупець подає своєму банку доручення (заяву) на відкриття акредитива. У цій заяві банку доручається відкрити товарний акредитив на умовах, які перелічені в ньому і відповідають укладеному контракту.

Відкритий банком акредитив направляється експортеру, який указаний у цьому акредитиві. Як правило, акредитив

направляється через авізуючий банк, що знаходиться в країні експортера. Отриманий від емітента акредитив може бути авізований банком без зобов'язань з його боку. У цьому разі авізуючий банк тільки перевіряє наявність документів за зовнішніми ознаками. Він не бере на себе жодних зобов'язань щодо гарантії платежу експортеру.

Якщо банк-емітент звертається до авізуючого банку з проханням дати підтвердження відкритому акредитиву, тобто додати власну гарантію платежу, то такий банк уже виступає в ролі банку, що підтверджує цей акредитив. Тоді відкритий акредитив має гарантії двох банків, один з яких перебуває в країні експортера, а другий – у країні покупця.

Далі відкритий акредитив підлягає передачі його бенефіціару. Отримавши акредитив, бенефіціар перевіряє відповідність його умовам контракту. У разі невідповідності бенефіціар може сповістити свій банк про умовне прийняття акредитива і вимагати в покупця внесення необхідних змін до його умов. Якщо бенефіціар згоден з умовами відкритого на його користь акредитива, він у встановлені строки відвантажує товар і, отримавши транспортні документи від перевізника, надає їхньої разом з іншими документами у свій банк. Банк експортера перевіряє всі документи щодо їхньої відповідності умовам акредитива і надсилає їх банку-емітенту для оплати або акцепту. У супроводжувальному листі обов'язково вказується, як має бути зарахована виручка.

Отримавши документи, банк-емітент перевіряє їх, після чого переказує суму платежу банку експортера, дебетуючи рахунок імпортера. Банк експортера зараховує виручку бенефіціару. Імпортер же, одержавши від банку-емітента документи, отримує за ними у власність товари від перевізника.

Витрати, пов'язані з відкриттям акредитива, як правило, бере на себе покупець, хоча він може вимагати в експортера, щоб той взяв на себе всі витрати і комісії або їхню частину.

При виконанні акредитива не банком-емітентом, а іншим банком (це може бути не банк експортера, а третій банк, що дав підтвердження) останній отримує за акредитивом право на вимогу від емітента платежу на відшкодування своїх виплат бенефіціару максимально швидким способом. Вимога платежу за

акредитивом, яка називається рамбурсом, може направлятися не тільки банку-емітенту, а й третьому банку, якщо емітент надав йому право здійснити платіж за даним акредитивом. У будь-якому разі банк, на який виставлений рамбурс за акредитивом, є рамбурсуючим банком.

Якщо акредитив відкривається як забезпечення платежу за контрактом, що передбачає надання покупцю короткострокового комерційного кредиту, документи видаються банком-емітентом імпортеру без списання з нього суми платежу. Для експортера це не означає зменшення гарантії платежу, оскільки суму з документів, поданих за акредитивом з відстроченим платежем, банк оплатить після настання відповідних строків. Важливо, щоб документи були подані експортером у банк до закінчення строку дії акредитива і підтверджували виконання всіх його умов. У цьому разі зобов'язання банку щодо оплати цього комплекту документів діє до моменту настання строку платежу.

Форми акредитива

У практиці міжнародних розрахунків розрізняють такі основні форми акредитива: відкличний і безвідкличний; непідтверджений і підтверджений; непокритий і покритий.

Відкличний акредитив у будь-який час може бути змінений або анульований банком-емітентом за вказівкою сторони, яка дала наказ на відкриття акредитива навіть без попереднього повідомлення бенефіціара. Відкличний акредитив не утворює ніякого правового платіжного зобов'язання банку. Тільки тоді, коли банк-емітент або його банк-кореспондент здійснив платіж за документами, відкличання акредитива залишається без юридичної сили. Отже, відкличний акредитив не надає бенефіціару достатньої гарантії. Він ніколи не підтверджується банком-кореспондентом і може використовуватись лише в ділових відносинах між партнерами, які відомі одне одному як такі, що заслуговують взаємної довіри.

На сучасному етапі відкличний акредитив використовується дуже рідко. Тому контрагентам необхідно звертати увагу на те, щоб у дорученні на відкриття акредитива була чітко вказана його форма, оскільки за її відсутності такий акредитив завжди вважається відкличним.

Безвідкличний акредитив дає бенефіціару високий ступінь гарантії того, що його поставки і послуги будуть оплачені, як тільки він виконає умови акредитива. Іншими словами, безвідкличний акредитив, якщо надані документи й дотримані всі його умови, є твердим зобов'язанням платежу банку-емітента. Для зміни та анулювання умов безвідкличного акредитива обов'язково необхідна згода як бенефіціара, так і відповідальних банків. Якщо продавець бажає змінити або анулювати окремі умови акредитива, то він повинен вимагати від покупця видачі відповідного доручення банку-емітенту. Без такого доручення прийняття змін, навіть часткових, не дозволяється.

Про відкриття безвідкличного акредитива бенефіціару повідомляється через банк-кореспондент. Останньому банку-емітент, який виконує акредитив, може лише доручити авізувати акредитив бенефіціара або підтвердити його. З точки зору додаткових зобов'язань, безвідкличні акредитиви поділяються на підтверджені та непідтверджені.

При безвідкличному непідтвердженому акредитиві банк-кореспондент лише авізує бенефіціару відкриття акредитива. У цьому разі він не бере ніякого власного зобов'язання щодо платежу і, таким чином, не зобов'язаний його проводити по документах, які надані бенефіціаром, за свій рахунок.

Оскільки бенефіціар може розраховувати виключно на банк-емітент за кордоном, то він погодиться на безвідкличний непідтверджений акредитив лише в тому разі, якщо політичний ризик і ризик переказування коштів незначні. Якщо банк-кореспондент може покладатися на банк, що відкрив акредитив, а також стабільну політичну й економічну ситуацію, то він, як правило, здійснює платіж за документами без підтвердження з метою швидкого проведення операції в інтересах клієнта.

При безвідкличному підтвердженому акредитиві банк-кореспондент підтверджує бенефіціару акредитив. Тим самим він зобов'язується здійснити платіж за документами, відповідними акредитиву і поданими в строк. Отже, у цьому разі бенефіціар разом із зобов'язанням банку, що відкрив акредитив, має юридично рівноцінне і самостійне зобов'язання банку-кореспондента здійснити платіж. Тому ступінь забезпечення платежу для нього істотно збільшується. Оскільки здебільшого

такий акредитив підтверджується банком у країні експортера, політичний ризик і ризик переказування коштів виключаються.

У міжнародній практиці розрахунків безвідкличний підтверджений власним банком акредитив надає найбільші гарантії експортеру. Валютний ризик, що залишається і після гарантій, може бути застрахований форвардними, ф'ючерсними й опціонними контрактами тоді, коли відомий строк надходження платежу. Якщо дату платежу не визначено із самого початку, то банки, які проводять валютні операції клієнта, можуть запропонувати інші можливості страхування валютних ризиків, наприклад конвертувати відповідну суму у валюту платежу та зарахувати її на депозит.

Документарні акредитиви можуть бути покритими і непокритими.

Непокритими вважаються такі акредитиви, які підтверджуються банками без попередньо зарезервованих ними коштів клієнтів на своїх рахунках для оплати товарів (послуг) за акредитивом. Такі акредитиви використовуються тоді, коли банки довіряють один одному та своїм клієнтам, а ризики, пов'язані з переказуванням коштів, мінімальні.

Покритими вважаються акредитиви, при відкритті яких банк-емітент попередньо надає в розпорядження виконуючого банку валютні кошти (покриття), що належать імпортеру, на суму акредитива на строк дії зобов'язань банку-емітента з умовою можливості їхнього використання для платежів за акредитивом. Покриття може надаватися кількома способами:

- кредитуванням на суму акредитива кореспондентського рахунка виконуючого банку в банку-емітенті або іншому банку;
- наданням виконуючому банку права списати всю суму акредитива з рахунка банку-емітента, що ведеться в ньому;
- відкриттям банком-емітентом страхових депозитів або депозитів покриття у виконуючому банку.

Використання покриття призводить до фактичного заморожування коштів імпортера на період від відкриття акредитива до виплати коштів за ним. Але такий акредитив має найвищий ступінь гарантії оплати укладеного контракту. В акредитиві, що відкривається банком, має бути чітко вказано, яким способом (з покриттям чи без нього) він виконується.

Види акредитива

Якщо форми акредитива розрізняються за ступенем забезпечення бенефіціара, то види і конструкції акредитива розрізняються залежно від його використання. Позитивним є той факт, що акредитивна форма розрахунків у зовнішній торгівлі дає достатньо великий спектр можливостей і для експортера, і для імпортера щодо здійснення платежів. У зв'язку з цим у всіх акредитивах має бути чітко вказано, як вони виконуються: чи за допомогою негайного платежу, чи платежу за рахунок кредиту, чи через акцепт тощо. Тому залежно від передбачуваного способу платежу використовуються такі види акредитива.

Акредитив з оплатою після пред'явлення (платіжний) є одним із найчастіше застосовуваних у міжнародних розрахунках. Розрахунки з бенефіціаром здійснюються банком-платником безпосередньо після подання документів, які відповідають умовам акредитива.

У платіжному акредитиві має бути вказівка стосовно тратти: чи потрібне її використання, чи ні. Якщо тратта потрібна, то вона має бути виставлена після пред'явлення бенефіціаром на виконуючий банк і подана до сплати разом з іншими документами. Тратта в платіжних акредитивах виконує допоміжну роль, що підтверджується відкриттям значної кількості подібних акредитивів, які не вимагають виставлення тратт.

Акредитив, що передбачає акцепт тратт бенефіціара (акцептний акредитив). При акредитиві з акцептом тратт бенефіціар може вимагати, щоб після виконання умов за акредитивом переказний вексель, який він виставив на покупця, був йому повернений банком-емітентом, що відкрив акредитив, або банком-кореспондентом, що його акцептував. Замість платежу відбувається акцепт тратти. Акцептовану тратту бенефіціар може передати своєму банку або для оплати в день настання строку, або, якщо він хоче одразу отримати кошти, для дисконтування. Як правило, тратта зберігається в банку до настання відповідного строку платежу.

Акредитив з розстрочкою платежу. Використовуючи цей вид акредитива, бенефіціар отримує платіж не проти наданих документів, а в дещо пізніший строк, який визначений в

акредитиві. При цьому, якщо подані документи відповідають умовам акредитива, бенефіціар отримує письмову згоду банку-емітента здійснити платіж у визначений час. Так само, як і акцептний акредитив, акредитив з розстрочкою платежу дає змогу імпортеру вступати у володіння документами значно раніше, ніж буде проведений платіж.

Однак між цими видами акредитива є відмінності. Акредитив з розстрочкою платежу не може бути дисконтований подібно до векселя, оскільки тут є тільки бухгалтерська вимога. Однак вимогу з розстрочкою платежу банк може, за відповідних умов, авансувати. Це, як правило, можливо тільки для банку-емітента або банку, що підтвердив акредитив. Разом з тим акредитив з розстрочкою платежу, з погляду комісійної винагороди, може бути вигіднішим для бенефіціара, ніж акредитив з акцептом тратт.

Акредитив з «червоним застереженням» являє собою акредитив зі спеціальною умовою (вона спочатку виділялася червоним чорнилом), яка дозволяє авізуючому або підтверджуючому банку авансувати бенефіціара до подання обумовлених в акредитиві документів. Іншими словами, цей акредитив застосовується як метод фінансування до відвантаження товару. Він передбачає виплату відповідної суми авансу. Аванс може знадобитися бенефіціару для закупівлі та оплати призначеного для експорту товару (перед його відвантаженням покупцеві).

Револьверний акредитив застосовується тоді, коли покупець віддає розпорядження постачати замовлений товар частинами через відповідні проміжки часу (договір про поставки партіями). На відміну від звичайного, який закривається після здійснення платежу, револьверний акредитив покриває вартість часткових поставок і може мати, наприклад, таке застереження: «Сума акредитива 100 000 дол. десять разів автоматично поновлюється до суми в 1 100 000 дол.». Після використання перших 100 000 дол. автоматично набуває чинності наступний частковий платіж і так далі до загальної суми 1,1 млн дол.

У револьверному застереженні, як правило, фіксуються конкретні строки використання окремих траншів. Найчастіше револьверні акредитиви передбачають автоматичний порядок

відновлення сум акредитива (квоти) через відповідний проміжок часу в міру використання акредитива або поновлення його до початкової суми (квоти) після кожного використання.

Акредитив, який передбачає неогоціацію тратт (комерційний акредитив). Неогоціація являє собою купівлю-продаж векселів та інших цінних паперів, які користуються попитом на ринку. Неогоціуючим акредитивом називають комерційний (товарний) акредитив, який виставляється банком-емітентом у його національній валюті та адресований безпосередньо бенефіціару акредитива. Доставка адресату відбувається в основному через посередництво банку-кореспондента. У кредитному листі, який банк-емітент відправляє бенефіціару з повідомленням, він дає повноваження останньому виставити вексель на нього, на іншого трасата, вказаного в акредитиві. Цей вексель може бути пред'явлений бенефіціаром разом з оригіналом кредитного листа, де вказується також перелік документів, для неогоціації банку.

За умови подання банком правильно оформлених документів банк-емітент гарантує оплату за векселем.

Акредитив «стенд-бай», або резервний акредитив, за своєю сутністю схожий з умовною гарантією, яка надається банком-емітентом. Акредитиви «стенд-бай» через свій документарний характер підпадають під Уніфіковані правила документарних гарантій.

За допомогою резервних акредитивів можуть бути гарантовані такі платежі та послуги:

- виплата за векселями, які підлягають оплаті після пред'явлення;
- погашення банківських кредитів;
- оплата товарних поставок;
- виконання договорів підряду на проведення робіт або надання послуг.

Резервний акредитив застосовується практично до будь-якої угоди. Його можна використати замість гарантій виконання контрактів, виконання угод підряду на роботи і послуги, оплати товарних поставок. Його випускають також для гарантування банківських кредитів або як гарантії однієї фірми іншою за міжфірмовим кредитуванням. У широкому розумінні резервний

акредитив слугує для покриття ризиків невиконання, пов'язаних з традиційними документарними акредитивами.

Переказний (трансферабельний) акредитив орієнтований на потреби міжнародної торгівлі. На відміну від простого акредитива, який відкривається на користь конкретного експортера (бенефіціара), він дозволяє торговельному посереднику передати своє право на отримання коштів з акредитива клієнту-постачальнику і тим самим дає йому змогу оформляти угоди з обмеженим використанням власних коштів. При цьому торговельному посереднику його покупець виставляє безвідкличний акредитив, який має бути чітко визначений як трансферабельний.

За своєю сутністю трансферабельний акредитив являє собою зобов'язання банку, за яким бенефіціар (перший бенефіціар) може уповноважити обслуговуючий його банк передати своє право на отримання коштів повністю або частково одному або кільком постачальникам (другому бенефіціару).

Трансферабельний акредитив може бути переказаний лише один раз, тобто другий бенефіціар не може переказати його третьому бенефіціару. Однак «зворотний переказ» другим бенефіціаром першому бенефіціару не є другим переказом акредитива. Обмеження можливості переказу акредитива спрямоване на те, щоб зменшити зловживання і помилки при переоформленні документів.

Трансферабельний акредитив має низку переваг для посередників. По-перше, він дає змогу посередникові не використовувати своїх власних коштів і кредитних можливостей банку. Це особливо важливо, коли банк посередника неохоче надає кредити на його користь. По-друге, переказні акредитиви можуть бути використані в такий спосіб, що покупцеві залишається невідомою особа першого постачальника. Це важливо, якщо посередник сподівається на укладення подібних угод у майбутньому. Для цього він повинен звернути увагу на те, щоб основний акредитив не передбачав ніяких документів, які могли б мати ім'я першого постачальника.

Конструкції акредитива

У розрахунках між контрагентами трапляється, що торговельний посередник хотів би переказати свою вимогу за

акредитивом якому-небудь постачальникові, хоча умови акредитива не допускають такого переказу. Тоді він може скористатися двома конструкціями переказного акредитива, які щодо надійності не рівноцінні останньому і використовуються банками лише за відповідних умов. До них належать акредитив «бек ту бек» (компенсаційний); перевідступ виручки з акредитива (цесія).

Акредитив «бек ту бек» називається ще компенсаційним акредитивом і являє собою другий акредитив, який гарантується першим, що називається основним. Бенефіціар за першим акредитивом, як правило, є посередником, який у свою чергу відкриває акредитив на користь постачальника товару. Компенсаційний акредитив не залежить від першого відкритого акредитива, хоча останній і є його першоосною.

Акредитив «бек ту бек» використовується, якщо бенефіціар бажає надати банківське зобов'язання своєму постачальникові, коли перший акредитив не відкрито як «переказний». Можливі також й обмеження, що впливають з контракту, у якому містяться статті, відмінні від статей контракту перепродажу. Зауважимо, що конструкція компенсаційного акредитива містить у собі власний ризик, і це потребує особливого вивчення ділової репутації контрагента.

Даний акредитив використовується переважно при реекспортних операціях і за компенсаційними угодами. Практика застосування таких акредитивів обмежується в основному зустрічним виставленням акредитивів контрагентами одне одному в тому самому банку. При цьому умови обох акредитивів повинні збігатися до дрібниць, за винятком цін і рахунків-фактур.

Перевідступ виручки за акредитивом (цесія) являє собою другу конструкцію переказного акредитива. Бенефіціар за акредитивом може перевідступити виручку за акредитивом повністю або частково на користь субпостачальника (зробити цесію). Той факт, що в акредитиві не вказано, що він є переказним, не стосується права цесії: за дорученням бенефіціара за акредитивом цесіонер (субпостачальник) отримує від банку заяву, у якій останній обіцяє йому сплатити відповідну суму з тих коштів, що надійшли в розпорядження за акредитивом. Іншими словами, цесія – це перевідступ виручки або спосіб, за

допомогою якого цедент (бенефіціар за акредитивом) може дати безумовне зобов'язання за акредитивом цесіонеру в тому, що його частина виручки з акредитива буде перерахована йому за допомогою авізуючого або підтверджуючого банку.

Цю можливість використовують промислові підприємства, які перевідступають частину виручки за акредитивом субпостачальникам напівфабрикатів, матеріалів, деталей тощо. Вказівка в акредитиві на те, що він є переказним, не повинна зачіпати права бенефіціара перевідступити частину виручки, на яку він має або може мати право за акредитивом.

12.7 Інкасо

Інкасо – це банківська операція, за допомогою якої банк за дорученням свого клієнта (експортера) отримує на основі розрахункових документів суму коштів, що йому належить, від платника (імпортера) за відвантажені йому товари чи надані послуги і зараховує ці кошти на рахунок клієнта-експортера в себе в банку. При цьому інкасо являє собою тільки інкасування паперів і банк не гарантує оплату коштів експортеру за відвантажений товар чи надані послуги.

Для зменшення ризику несплати при інкасовій формі розрахунків експортер повинен наполягати на наданні покупцем гарантії платежу, яку окремо видає банк. Гарантія в цьому разі повинна бути надана на строк, що перевищує строк сплати документів, і на суму, яка відповідає сумі наданих на інкасо документів.

Види інкасо

Розрізняють два види інкасо – чисте і документарне.

Чисте інкасо означає інкасо фінансових документів, які не супроводжуються комерційними документами.

Документарне інкасо – це інкасо фінансових документів, які супроводжуються комерційними документами, або інкасо тільки комерційних документів.

У практиці міжнародних розрахунків частіше використовують документарне інкасо, яке призначено для здійснення платежів насамперед тоді, коли експортер не хоче відвантажувати товар за відкритим рахунком, але водночас не

має страхування ризику через акредитив. Порівняно з поставкою за відкритим рахунком документарне інкасо гарантує більшу безпеку, оскільки перешкоджає покупцеві отримувати у свою власність товари, не сплативши чи не акцептувавши вексель.

На відміну від акредитивної форми, банки при документарному інкасо не беруть на себе зобов'язань здійснити платіж, їхня відповідальність зводиться переважно до переказу і вручення документів проти сплати чи акцепту, але без власного зобов'язання здійснити платіж, якщо покупець не виконає або не зможе виконати своїх зобов'язань за інкасо. Завдяки меншій формальній строгості ця послуга пов'язана з меншими витратами і є більш гнучкою. Оскільки при документарному інкасо продавець до моменту відвантаження товару ще не може бути впевнений у тому, що покупець дійсно здійснить платіж, документарне інкасо для є прийнятним дійснення платежів у таких випадках:

- продавець довіряє покупцеві і впевнений, що останній оплатить відвантажені товари і надані послуги;
- політичні, економічні та правові умови в країні покупця вважаються стабільними;
- країна-отримувач не має імпорتنних обмежень (наприклад валютний контроль) або вона надала всі необхідні дозволи.

Фази документарного інкасо

Від першого контакту між продавцем і покупцем до повної реалізації угоди обидві сторони виконують певну роботу, яка умовно поділяється на три великі фази.

До **першої фази** належить досягнення домовленості про умови інкасо. Експортер визначає у своїй пропозиції умови платежу, обговорює їх з покупцем і включає до угоди про купівлю-продаж.

У **другій фазі** видається інкасове доручення і подаються документи. Після отримання замовлення або після укладення угоди про купівлю-продаж продавець відвантажує замовлений товар або безпосередньо на адресу покупця або на адресу посередника. Водночас він складає всі необхідні документи (рахунок-фактуру, коносамент, страховий сертифікат, свідоцтво про походження товару тощо) і відправляє їх разом з інкасовим дорученням своєму банку (банку-ремітенту). Банк-ремітент

передає документи з необхідними інструкціями інкасуючому банку.

У **третій фазі** платнику подаються документи. Інкасуючий банк інформує покупця про надходження документів, а також про умови викупу. Він приймає платіж або акцептований вексель і передає покупцеві документи. Сплачена сума за інкасо переводиться банку-ремітенту, який потім зараховує її на рахунок експортера.

При інкасовій формі розрахунків, як правило, беруть участь чотири сторони:

- **експортер (продавець, довіритель)** – сторона, що виставляє документи на інкасо;

- **банк-ремітент** – банк, якому довіритель доручає операцію щодо інкасування;

- **інкасуючий банк**, яким може бути будь-який банк, що бере участь у виконанні інкасового доручення, за винятком банку-ремітента. Цей банк подає документи платнику;

- **імпортер (покупець, платник)** – сторона, що здійснює платіж або акцепт за отриманий товар.

Після укладення контракту, у якому сторони, як правило, обумовлюють, через які банки проводитимуть розрахунки, експортер відвантажує товар відповідно до умов його поставки. Отримавши від перевізника транспортні документи, експортер готує комплект документів (рахунки, коносаменти, сертифікати якості тощо, а також за необхідності фінансові документи – тратти і чеки) і подає їх при інкасовому дорученні своєму банку-ремітенту. Банк-ремітент перевіряє за зовнішніми ознаками відповідність поданих документів переліченим в інкасовому дорученні і відправляє їх разом з дорученням банку-кореспонденту країни імпортера. В інкасовому дорученні банк експортера, як правило, дає інструкції щодо переказу коштів, отриманих від імпортера, або (у разі необхідності) щодо векселів, акцептованих імпортером (якщо такі направляються при інкасовому дорученні). Отримавши інкасове доручення і документи, банк країни імпортера (інкасуючий банк або банк, який подає документи) передає їх покупцеві (імпортеру) для перевірки з метою отримання від нього платежу (акцепту тратти). При цьому інкасуючий банк може зробити подання платнику

безпосередньо або через інший банк. Документи видаються платнику тільки проти платежу (акцепту тратти). Після отримання платежу від імпортера інкасуєчий банк переказує виручку банку-ремітенту поштою, телеграфом, каналами СВІФТ (залежно від інструкцій). Отримавши переказ, банк-ремітент зараховує виручку експортеру.

Узгодження умов інкасо

Інкасове доручення може мати кілька видів **інструкцій щодо видачі документів**:

- а) платнику проти платежу;
- б) платнику проти акцепту;
- в) документи без оплати;
- г) акцепт із врученням документів проти платежу.

Вручення документів проти платежу. Банк, який подає документи, може вручити їх платнику тільки проти негайної оплати. «Негайно» в міжнародній практиці означає «найпізніше, коли прийде товар». Якщо продавець (довіритель) не хоче довго чекати отримання своїх коштів, він в інкасовому дорученні повинен вимагати «платіж за першим поданням документів». При цьому до угоди з купівлі-продажу і до рахунка необхідно включити пункт, за яким документи повинні бути пред'явлені платнику негайно після їх надходження в інкасуєчий банк.

Вручення документів проти акцепту. Банк, який подає документи, вручає їх платнику проти акцепту тратти, яка підлягає сплаті протягом 30-180 днів після пред'явлення, чи тратти, що підлягає платежу в обумовлений сторонами строк.

Цей вид інструкцій використовується при розрахунках за комерційним кредитом. Трасат до здійснення платежу вже вступає у володіння товаром. Він може продати його дуже швидко і тим самим отримати необхідні кошти для сплати векселя. Для продавця після відвантаження товару забезпеченням може бути тільки акцепт трасата. Таким чином, у період до строку платежу за векселем він ризикує, що може не одержати платежу. З метою зменшення свого ризику продавець може вимагати, щоб акцепт був доповнений авалем інкасуєчого банку або іншого першокласного банку. При цьому аваліст за векселем солідарно відповідає разом з трасатом: він може відповідати за

векселем, якщо трасат при настанні строку платежу векселя не виконає своїх платіжних зобов'язань.

Зменшити свої ризики експортер може також шляхом отримання від банку імпортера банківської гарантії щодо забезпечення платежів за контрактом.

Документи без оплати. Документи можуть бути видані без оплати під письмове зобов'язання платника здійснити платіж у визначений строк. Це письмове зобов'язання підписується покупцем і банком покупця. Текст листа складається, як правило, банком-ремітентом або продавцем, що виставляє інкасове доручення.

Акцепт із врученням документів проти платежу. Цей вид інструкцій використовується дуже рідко. У таких інкасових дорученнях продавець вимагає, щоб трасат після пред'явлення документів акцептував вексель строком закінчення його дії в зазначений час (наприклад через 60 днів після пред'явлення). При цьому він може отримати документи тільки після платежу за векселем. До цього часу товар повинен перебувати на зберіганні.

12.8 Валютно-фінансові і платіжні умови зовнішньоторговельних угод

Валютно-фінансові умови є одними з головних елементів торгової угоди. Вони визначають, яку валюту, у який час, у якій сумі, у якій формі експортер отримає кошти за проданий товар, надані послуги, а імпортер оплатить за ввезений ним з-за кордону товар чи отримані послуги. Ці умови включають такі основні елементи: валюту ціни, валюту платежу, умови платежу, форми розрахунків, засоби платежу, застереження. Вибір валютно-фінансових і платіжних умов угод залежить від характеру економічних відносин між країнами, співвідношення позицій контрагентів, а також традицій і звичаїв міжнародної торгівлі даним товаром. Міжурядові угоди встановлюють загальні принципи розрахунків, а в зовнішньоторговельних контрактах чітко сформульовані подібні умови.

Валюта ціни. Від вибору валюти ціни разом з її рівнем, розміром відсоткової ставки по кредиту залежить певною мірою валютна ефективність угоди. При виборі валюти, у якій

фіксується ціна товару, велике значення мають вид товару і вищеназвані фактори, що впливають на міжнародні розрахунки, особливо умови міжурядових угод і звичаїв. Якщо валюта обох контрагентів не користується достатнім комерційним попитом, то валютою ціни вибирають валюти тих країн, які відкривають конвертовані рахунки за рухом капіталів для нерезидентів. З метою страхування ризиків ціна контракту вказується у декількох валютах чи валютному кошику.

Існує **п'ять основних способів визначення цін товарів:**

- тверда фіксація цін при укладенні контракту, при якій ціни не змінюються в період його виконання. Цей спосіб застосовується при тенденції до зниження цін на світових ринках;

- при підписанні контракту фіксується принцип визначення ціни (на основі котирування певного товарного ринку на день поставок), а ціна сама встановлюється у процесі виконання угоди. Цей спосіб, як правило, практикується при тенденції до підвищення ринкових цін;

- ціна твердо фіксується при укладенні контракту, але змінюється, якщо ринкова ціна зміниться порівняно з контрактною, наприклад у розмірі, що перевищує $\pm 5\%$;

- динамічна (змінна) ціна залежно від зміни елементів витрат, наприклад при замовленні обладнання;

- змішана форма: частина ціни твердо фіксується, частина встановлюється у динамічній формі.

Валюта платежу – валюта, у якій повинно бути погашено вимогу імпортера (чи позичальника). При нестабільності валют ціни фіксуються в найбільш стійкій валюті, а платіж, як правило, у валюті країни-імпортера. Якщо валюта ціни і валюта платежу не співпадають, то в контракті обумовлюється курс переказу першої у другу (або за паритетом на базі СДР, чи ринковим курсом валют). У контракті встановлюються **умови переказу:**

- курс певного виду платіжного засобу – телеграфного переказу по платежах без тратт чи векселя по розрахунках, пов'язаного з кредитом;

- уточнюється час котирування (напередодні чи на день платежу) на певному валютному ринку (продавця, покупця чи третьої країни);

- обумовлюється курс, за яким проводиться переказ, – як правило, середній курс, інколи курс продавця чи покупця, на відкриття, закриття валютного ринку чи середній курс дня.

Неспівпадання валюти ціни і валюти платежу – один із найпростіших методів страхування валютних ризиків. При цьому ризик зниження курсу валюти ціни несе експортер (кредитор), а ризик її підвищення – імпортер (боржник).

Умови платежу. Серед них розрізняють авансові платежі, платежі по відкритому рахунку, розрахунки з наданням кредиту, кредит з опціоном (правом вибору) платежу.

Традиційно залежно від специфікації товару та домовленості контрагентів імпортер здійснює платіж на певній стадії: при отриманні повідомлення-підтвердження про завершення завантаження товару в пункті відправлення; проти комплекту товарних документів (рахунок-фактура, коносамент, страховий поліс та ін.), інколи з правом відстрочки платежу; проти приймання товару імпортером у пункті призначення. Залежно від виду товару інколи застосовуються змішані умови розрахунків: частково – платіж проти отримання товарних документів; частково – після прийняття товарів, які після прибуття в пункт призначення необхідно змонтувати чи перевірити якісні характеристики товару, оскільки вони могли погіршитися в період транспортування.

ТЕМА 13. Страхування валютного ризику

13.1 Суть валютних і кредитних ризиків

Валютний ризик – можливість грошових втрат суб'єктів валютного ринку в результаті зміни курсів валют.

Кредитний ризик – ризик несплати позичальником основного боргу і відсотків по кредиту, які належать кредитору. Цей ризик несе кредитор при неплатоспроможності позичальника.

Відсотковий ризик – небезпека втрат, пов'язаних зі зміною річної відсоткової ставки порівняно зі ставкою, передбаченою кредитною угодою в період між її підписанням і здійсненням

платежу. Позичальник несе ризик зниження ринкової відсоткової ставки, а кредитор – ризик її підвищення.

Трансфертний ризик – ризик неможливості переказу коштів у країну кредитора (експортера) у зв'язку з валютними обмеженнями в країні позичальника та іншими причинами.

В основі валютного ризику лежить зміна реальної вартості грошового зобов'язання вказаного періоду. Експортер несе втрати при зниженні курсу валюти ціни відносно валюти платежу, бо він отримає меншу реальну вартість порівняно з контрактною. Аналогічним буде валютний ризик для кредитора, який ризикує не отримати еквівалент вартості, що була передана в тимчасове користування позичальнику. Для імпортера і боржника валютні ризики по позиці виникають, якщо підвищується курс валюти ціни (позики) відносно валюти платежу. В обох випадках еквівалент у національній валюті боржника буде менше суми, на яку контрагенти розраховують при підписанні угоди.

Проблема валютного ризику вперше відчутно постала наприкінці 70-х років ХХ століття після підписання Ямайської угоди, відповідно до якої була офіційно здійснена демонетизація золота і введений режим вільного курсоутворення на базі плаваючих валютних курсів – флотинг. Найвищої гостроти ця проблема набула у 80-х роки ХХ століття і залишається актуальною в перспективі у зв'язку з різким збільшенням обсягів міжнародних торгових і фінансових операцій, непрогнозованими коливаннями валютних курсів, збільшенням масштабів валютних спекуляцій, що викликає різке підвищення залежності кінцевих фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання від валютного ризику.

Головним фактором валютних ризиків є коротко- та довгострокові коливання обмінних курсів, що залежать від попиту й пропозиції валюти на національних і міжнародних валютних ринках. Серед довгострокових факторів коливань валютних курсів передусім необхідно виділити такі:

- загальна економічна ситуація в країні;
- політична ситуація;
- рівень відсоткових ставок;
- рівень інфляції;

- стан платіжного балансу;
- система валютного регулювання та ін.

Короткострокові зміни валютних курсів є наслідком постійних щоденних коливань, зумовлених частою зміною попиту і пропозиції на ту чи іншу валюту. Оскільки обсяги зовнішньоекономічних операцій, у тому числі й торговельних, постійно зростають, а світовий валютний ринок функціонує цілодобово, такі тимчасові коливання є неминучими, що стає постійним джерелом валютного ризику.

13.2 Класифікація валютних ризиків

За характером і місцем виникнення валютні ризики поділяють на операційні, трансляційні (бухгалтерські), економічні.

Операційний ризик пов'язаний з торговельними операціями, а також грошовими угодами з фінансового інвестування та дивідендних платежів. Цей ризик може виникати під час підписання угод на здійснення платежів або на отримання коштів в іноземній валюті в майбутньому.

Трансляційний (бухгалтерський) ризик пов'язаний з переоцінюванням активів і пасивів і прибутків закордонних філій у національну валюту, а також може виникати при експорті чи імпорті інвестицій. Він впливає на показники балансу, що відображують звіт про одержані прибутки та збитки після перерахування сум інвестицій у національну грошову одиницю. Врахувати трансляційний ризик можна під час складання бухгалтерської та фінансової звітності. На відміну від операційного, трансляційний ризик не пов'язаний з грошовими потоками чи розмірами сплачуваних сум. Ризик збитків чи зменшення прибутків виникає за складання консолідованих звітів міжнаціональних корпорацій і їхніх іноземних дочірніх компаній чи філій. За складання консолідованого звіту про активи, пасиви і розмір прибутків відповідні показники балансів дочірніх компаній, розраховані в окремих національних валютах, перетворюються на провідну валюту консолідованого балансу за місцем розташування материнської компанії.

Економічний валютний ризик пов'язаний з можливістю втрати доходів за майбутніми контрактами через зміну

загального економічного стану як країн-партнерів, так і країни, де розташована компанія. Насамперед він обумовлений необхідністю здійснення постійних розрахунків за експортними та імпорнтними операціями, інтенсивність яких у свою чергу може залежати від коливань валютних курсів.

Економічний валютний ризик поділяють на два види:

- **прямий**, коли передбачається зменшення прибутку за майбутніми операціями внаслідок зниження обмінного курсу валют;

- **опосередкований (побічний)**, пов'язаний з утратою певної частини конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників порівняно з іноземними.

13.3 Валютна позиція банків

Унаслідок здійснення валютних операцій у банках постійно змінюється співвідношення балансових і позабалансових вимог та зобов'язань із кожної іноземної валюти. Це співвідношення називають валютною позицією.

Активи та позабалансові вимоги – це активи, які обліковуються на певний день в балансі, тобто є в розпорядженні банку на цей час, та активи, які банк одержить у майбутньому (купівля певної валюти за угодами форвард, ф'ючерс, опціон і майбутні надходження у валюті у вигляді доходу).

Балансові та позабалансові зобов'язання – це зобов'язання банку на певний день у балансі перед клієнтами та контрагентами, а також зобов'язання банку в майбутньому (продаж певної валюти за угодами форвард, ф'ючерс, опціон, майбутні витрати в певній валюті).

Валютну позицію вважають закритою, якщо активи та позабалансові вимоги в іноземній валюті збігаються із сумою балансових і позабалансових зобов'язань. Коли сума вимог і зобов'язань не збігається, позиція вважається відкритою.

Валютна позиція відкрита довга – сума активів і позабалансових вимог перевищує суму балансових і позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті. Банк із такою позицією може зазнати втрат у разі підвищення курсу національної валюти відносно іноземної.

Валютна позиція відкрита коротка – сума балансових і позабалансових зобов'язань перевищує суму активів і позабалансових вимог у кожній іноземній валюті. Банк із такою позицією може зазнати додаткових втрат у разі підвищення курсу іноземної валюти відносно національної.

Сума довгої відкритої валютної позиції вказується зі знаком плюс, короткої – зі знаком мінус.

До операцій, що впливають на відкриту позицію банку, належать:

- купівля (продаж) готівкової та безготівкової іноземної валюти, поточні і строкові операції (на умовах своп, форвард, опціон та ін.), за якими виникають вимоги та зобов'язання в іноземних валютах, незалежно від способів і форм розрахунків за ними;

- купівля (продаж) основних засобів і товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;

- одержання (сплата) іноземної валюти у вигляді доходів або витрат;

- надходження коштів в іноземній валюті до статутного фонду за умови, що банк несе зобов'язання перед засновниками-нерезидентами в іноземній валюті;

- погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті;

- інші операції з іноземною валютою (виникнення вимог в одній валюті у разі розрахунків за ними в іншій валюті, що призводить до зміни активів за незмінності пасивів, і навпаки).

Загальна величина відкритої валютної позиції банку дорівнює сумі абсолютних величин довгої та короткої відкритих валютних позицій банку з кожної іноземної валюти. Кожна відкрита валютна позиція щодня переоцінюється та може показати як збитки, так і прибуток, але це – валютний ризик, тобто при зміні курсу валюти можна зазнати значних втрат.

В Україні переоцінювання відкритих валютних позицій проводиться за курсом Національного банку до іноземних валют. Для запобігання валютному ризику для комерційних банків України НБУ встановлює ліміти відкритої валютної позиції.

Так, згідно з Інструкцією «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» Національний банк України

тривалий час застосовував норматив загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку (Н13), що розраховується як відношення загальної відкритої валютної позиції за всіма іноземними валютами та банківськими металами до регулятивного капіталу:

$$H13 = \frac{ВП}{РК} \cdot 100\% . \quad (13.1)$$

Із серпня 2005 року нормативне значення цього показника не повинно перевищувати 30 %. При цьому загальна довга відкрита валютна позиція (Н13-1) має бути не більше 20 %, а загальна коротка відкрита валютна позиція (Н13-2) – не більше 10 %.

1 жовтня 2005 року Національним банком встановлено такі ліміти відкритої валютної позиції банку в безготівковій і готівковій формах:

- ліміт загальної відкритої валютної позиції банку (Л13) – не більше 30 %; ліміт довгої відкритої валютної позиції банку у вільно конвертованій валюті (Л14-1) – не більше 15 %;

- ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції банку (Л13-2) – не більше 10 %;

- ліміт довгої (короткої) відкритої валютної позиції банку в неконвертованій валюті (Л15-1; Л15-2) і в усіх банківських металах (Л16-1; Л16-2) – не більше 5 %, на розсуд банку;

- ліміт довгої (короткої) відкритої валютної позиції банку за операціями форвард (Л17-1; Л17-2) – не більше 10 %.

У лютому 2009 року Національний банк України приймає рішення щодо скорочення переліку лімітів відкритої валютної позиції банку, які із зазначеного моменту набувають такого вигляду:

- ліміт загальної відкритої валютної позиції банку (Л13) – не більше 30 %; ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції банку (Л13-1) – не більше 20 %;

- ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції банку (Л13-2) – не більше 10 %.

Розрахунок середньоарифметичної величини вираженої у відсотках відкритої валютної позиції за звітний місяць здійснюється за такою формулою:

$$BBП_{\text{за звітний місяць}} = \frac{\sum_{i=1}^n BBП_i}{n}, \quad (13.2)$$

де ВБВП за звітний місяць – середньоарифметична величина вираженої у відсотках відкритої валютної позиції за звітний місяць;

ВБВП_{*i*} – фактичне значення вираженої у відсотках відкритої валютної позиції за *i*-й робочий день, у який відкривалася довга/коротка валютна позиція;

n – кількість робочих днів у звітному місяці, у які відкривалася довга/коротка валютна позиція.

Середньоарифметичні величини виражених у відсотках відповідних відкритих валютних позицій за звітний місяць є звітними даними, що використовуються Національним банком України для контролю за дотриманням банком установлених лімітів.

13.4 Система захисних застережень

Одним із методів страхування ризиків є захисні застереження.

Валютне застереження – умова в міжнародній торговій, кредитній чи іншій угоді, яка обумовлює перегляд суми платежу пропорційно зміні курсу валюти застереження з метою страхування експортера чи кредитора від ризику знецінення валюти.

В умовах нестабільності плаваючих валютних курсів розповсюдження отримали багатовалютні (мультивалютні) застереження, відповідно до яких сума грошового зобов'язання перераховується залежно від зміни курсового співвідношення між валютою платежу і корзиною валют, що заздалегідь вибираються за згодою сторін. При застосуванні багатовалютного застереження для захисту від валютних ризиків використовується принцип порівняння курсу валюти на момент платежу і курсу ціни відносно валютної корзини на день підписання контракту.

Товарно-цінове застереження – умова, яка включається до міжнародних економічних угод з метою страхування експортерів

і кредиторів від інфляційного ризику. До таких застережень належать:

- застереження про динамічну (змінну) ціну, яка підвищується залежно від ціноутворюючих факторів;

- індексація, основана на включенні до угоди особливого індексного застереження про перерахунок суми платежу пропорційно зміні індексу цін за період з дати підписання до моменту виконання зобов'язань.

Застосовуються також компенсаційні угоди для страхування валютних ризиків при кредитуванні: сума кредиту пов'язується з ціною в певній валюті товару, що поставляється в рахунок погашення кредиту, з метою уникнення змін цієї суми внаслідок коливань цін і курсів валют.

Комбіноване валютно-товарне застереження використовується для регулювання суми платежу залежно від змін як товарних цін, так і валютних курсів.

13.5 Методи страхування валютного ризику

У світовій практиці страхування валютного ризику називають хеджуванням (hedging), тобто впровадженням чітко визначених контрзаходів, спрямованих на упередження несприятливої тенденції на валютному ринку. З-поміж методів хеджування валютних ризиків найбільш поширеними є такі: структурне збалансування активів, пасивів, кредиторської та дебіторської заборгованості.

Хеджування полягає в тому, щоб підтримувати таку структуру активів і пасивів, яка б дозволила перекрити збитки від зміни валютного курсу прибутком, який отримується від зміни цього курсу, але по інших позиціях балансу. Тобто це тактика, яка зводиться до отримання максимально можливої кількості «закритих» позицій, мінімізуючи таким чином валютні ризики. Оскільки мати «закритими» всі позиції не завжди доцільно і раціонально, то треба бути готовим до структурного збалансування. Одним з найбільш простих і найбільш поширених способів балансування є контроль валютних потоків, які відображують доходи та збитки. Тобто кожен раз при укладенні контракту, який передбачає або отримання, або виплату іноземної валюти, банк повинен зупинитися на виборі такої

валюти, яка допоможе йому повністю або частково закрити існуючі відкриті валютні позиції.

Зміна строку платежу

Цей метод передбачає маніпулювання строками здійснення розрахунків при різких змінах курсів валюти ціни або валюти платежу. Найбільш застосовувані тактики платежу:

- дострокова оплата товарів і послуг;
- прискорена чи затримана репатріація прибутків, погашення основної суми кредиту, виплата відсотків і дивідендів;
- регулювання строків конверсії виручки отримувачем, інвалютних коштів у національну валюту;
- форвардні угоди;
- операції своп;
- опціонні угоди;
- фінансові ф'ючерси;
- кредитування та інвестування в іноземній валюті;
- реструктуризація валютної заборгованості;
- паралельне кредитування;
- операція лізингу.

Лізинг також може виконувати функції страхування від валютних ризиків, якщо орендодавець та орендар знаходяться в різних країнах. Лізинг може бути більш вигідний, ніж звичайне придбання обладнання в кредит, оскільки у випадку несприятливої зміни курсів валют орендар може розірвати контракт лізингу або переукласти його на нових умовах.

Форфейтингові операції

«Валютний кошик» являє собою набір валют, які взяті у відповідних пропорціях. У таку «корзину», якщо метою її використання є хеджування, підбираються валюти, курси яких плавають у протилежних напрямках, взаємно врівноважуючи «корзину», роблячи її більш стабільною. Хеджування здійснюється шляхом включення до торгової або кредитної угоди «мультивалютного обумовлення», відповідно до якої сума грошового зобов'язання перераховуються залежно від зміни курсового співвідношення між валютою платежу та відповідною «валютною корзиною». «Корзина» як метод визначення середньозваженого курсу валюти платежу по відношенню до визначеного набору валют знижує ймовірність різкої зміни суми

платежу. При цьому з точки зору валютного ризику обидва контрагенти опиняються в однакових умовах.

Здійснення іноземними філіями платежів у «зростаючій валюті» по суті означає лише перенесення валютного ризику. Але це відіграє значну роль, коли в країні місцезнаходження існують більш сприятливі умови хеджування (розвинений валютний ринок, пільгова система оподаткування валютних доходів, кількість банків, які мають досвід проведення валютних операцій, і т. д.).

Самострахування

Суть самострахування полягає в тому, що величина можливого збитку від зміни валютного курсу наперед включається до ціни контракту і використовується для утворення страхового фонду.

В економічній практиці вказані методи часто переплітаються між собою, а окремі фінансово-кредитні установи використовують, як правило, не один, а водночас декілька методів.

13.6 Методи страхування кредитного ризику

Основними методами захисту від кредитних ризиків є гарантії (уряду чи першокласного банку) і спеціальна система страхування міжнародних кредитів (в основному експорту).

Страхування міжнародних кредитів – це різновид майнового страхування, направлено на зменшення чи зникнення кредитного ризику. Суть такого страхування полягає в тому, що страховик зобов'язується за певну плату відшкодувати втрати (збитки) страхувальника – кредитора експорту і експортерів, пов'язані з комерційними, політичними, форс-мажорними ризиками.

Страхування оформляється договором між страховиком і страхувальником з видачею страхового поліса. Повна сума страхового об'єкта (за ринковою ціною) називається страховою вартістю. Платежі, що вносяться страхувальником у страховий фонд, називаються страховою премією. Ставка премії визначається у відсотках до страхової чи непогашеної суми кредиту і диференціюється (від 0,25 до 10 % річних) залежно від страхової суми, регіону, де знаходиться імпортер чи позичальник, ступеня ризику, строку і графіка погашення кредиту, виду товару і послуг. Страхування повертає втрати у вигляді страхового відшкодування.

Держава здійснює страхування міжнародних кредитів за рахунок бюджетних коштів.

З розповсюдженням страхування на всі елементи зовнішньоторговельного контракту, опосередкованого кредитом, виникли нові види гарантій:

- страхування кредитів на період виробництва експортних товарів;

- гарантія експорту на новий ринок – держава бере на себе витрати на дослідження ринку, рекламу та ін.;

- страхування фабрикаційного ризику, тобто ризику розірвання контракту покупцем протягом періоду виробництва важкого обладнання;

- гарантія повернення наданих коштів, якщо банки відмовились надати кредит під товарні запаси за кордоном;

- кредитування іноземного покупця за рахунок Агентства експортних кредитів з використанням угоди своп тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Аванесова, І. А. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції : опорний консп. лекцій. Київ : Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2003. 79 с.

2 Боринець, С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник. Київ : Т-во «Знання», КОО, 1999. 143 с.

3 Борзенко, О. Глобальний фінансовий ринок. *Економічна теорія*. 2017. № 2. С. 97-111.

4 Бровков С., Руденко Л. В. Валютно-фінансові механізми в міжнародному бізнесі: світовий досвід та українська практика. Київ : ТОВ «Агентство «Україна»», 2001. 380 с.

5 Васюренко О. В. Банківський менеджмент : посібник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 320 с.

6 Васильєва В. В., Васильченко О.Р. Фінансовий ринок : навч. посібник. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. 368 с.

7 Ваніна Н. М., Грищенко О. В. Ринок цінних паперів: практикум : навч. посібник. – Київ : Центр учбової літератури, 2014. 154 с.

8 Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку : навч. посібник. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2000. 251 с.

9 Губарева І. О. Міжнародні розрахунки і валютні операції : конспект лекцій. Харків : Харк. нац. екон. ун-т, 2006. 128 с.

10 Еш С. М. Ринок фінансових послуг : підручник. – Київ : Центр учбової літератури, 2015. 400 с.

11 Луцишин З. О. Міжнародні валютно-фінансові відносини. Збруч, 1997. 486 с.

12 Береславська О. І., Наконечний О. М., Пясецька М. Г. та ін. Міжнародні розрахунки та валютні операції : навч. посібник. Київ.нац. екон. ун-т, Укр. фін.-банк. школа при КНЕУ. Київ : Вид-во КНЕУ, 2002. 390 с.

13 Шемет Т. С., Коряк А. М., Диба О. М. Міжнародні розрахунки та валютні операції : навч. посібник. Київ : Київ. нац. екон. ун. ім. В. Гетьмана, 2009. 348 с.

14 Мілай А. О. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції : навч. посібник. Київ : Міжрег. акад. упр. персоналом, 2013. 384 с.

15 Ринок боргових цінних паперів в Україні : монографія; за заг. ред. І. О. Лютого. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 432 с.

16 Руденко Л. В. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції : підручник. – Київ : Центр учбової літератури, 2007. – 632 с.

17 Шевчук І. М. Міжнародні розрахунки і валютні операції : навч.-метод. посібник. Львів : Львів, комерц. акад., 2004. 147 с.

18 Ющенко В. А. Міщенко В. І. Управління валютними ризиками : навч. посібник. Київ : Знання, 1998. 444 с.

